

ФОТОПОГЛЯД СРІБНЕ ВЕСІЛЛЯ

Лише в казках, як би не розвивалися події, все і завжди закінчується бучним весіллям. А в житті — лише починається. Любов і бажання створити сім'ю поєднали Тетяну Іванівну і Валентина Михайловича Черилових. Позналилися вони за романтичних обставин на зустрічі випусників однієї зі шкіл Обухова. Потім доля розлучила їх і звела через два роки в тій самій школі. Вони поди-

вились одне одному в очі — і зрозуміли, що наступні літа пройдуть пліч-о-пліч. Валентин — людина військова, і 13 республік із 15-ти колишнього Радянського Союзу були їхньою тимчасовою домівкою. Немало-небагато, минуло 25 років їхнього спільного життя, і разом із родичами та друзями з Обухова — великою сім'єю, на березі озера в такий самий час і в тому самому місці, в тому самому вбранні

відсвяткували Валентин і Тетяна срібне весілля.

Крізь роки несуть своє кохання, і їхні почуття міцніють із кожним роком. Срібла вам, золота, многі літа, щаслива родино!

• Фото й текст Ганни ОБОРСЬКОЇ

Матеріали, присвячені дню сім'ї, читайте на стор. 8—9.

ЖИТТЄДАЙНІ ДЗВОНИ

12 травня в Українському домі відбулося традиційне просвітянське свято "Життєдайні дзвони", присвячене Великодню та Дню Матері. Режисером концерту виступив Кирило Стеценко, організатором — Тетяна Федієнко. В концертній програмі брали участь фольклорно-етнографічний ансамбль "Дай Боже", популярні артисти — Тарас Петриненко й Тетяна Горобець, Анатолій Матвійчук, Ірина Шинкарук, сестри Галина й Леся Тельнюк, молоді співачки — Марта Спіженко та Галина Решитар, музикант Олесь Журавчак, камерний хор "Фрески Києва", ансамбль дзвонарів "Арс-Нова" та інші.

Репортаж про свято й цікаві інтерв'ю з учасниками концерту ви зможете прочитати в наступному числі нашої газети.

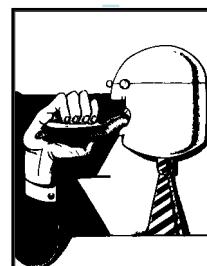
Фоторепортаж
Ганни ОБОРСЬКОЇ

Сьогодні в номері:

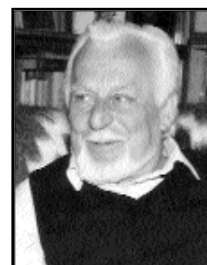
"Трійка" обіцяє видовища

стор. 2

На кого працюють стерв'ятники?

стор. 4—5

Наш гість: Роман Іваничук

стор. 6

Джерело любові

стор. 8—9

"Київ травневий"

стор. 14

Флейта Генріка Світцера

стор. 15

Він прийшов у поезію юним і безкомпромісним. Його виступ на V з'їзді письменників України цитували дисиденти. Його вірш був аргументом для першого секретаря ЦК КПУ...

стор. 12—13

З початком Першої світової війни царська влада, спекулюючи законами військового стану, заповзялася викорінювати “мазепинство” в Україні, зокрема, і в Києві. При цьому “мазепинством” проголошувалося, як свідчить у книзі “Мої спомини про недавнє-минуле” Дмитро Дорошенко, “усе, що тільки виявляло собою місцеве, своєрідне, самобутнє життя”. Серед тодішніх українців побутував здогад, що і Галичину в перші місяці німецько-російської війни царська влада намагалася захопити для того, аби знищити там осередки українства. Вона не була далекою від істини.

А все ж як людину із великими потенційними можливостями науковця, дослідника “приватизувала” пані політика? Це запитання впродовж усього життя Іван Андріянович ставить собі, і ставитимуть його через багато років слідів внутрішній тюремі НКВД в Києві. Між тим, питання сформульовано не точно. Бо насправді не сама політика, що, як відомо, ніколи з початку людства, не була заняттям моральним та чистим, “приватизувала”, привабила, мобілізувала талановитого ученого, а —

Україна, ідея української державної незалежності. Це поняття різні — політик і патріот. Іван Феценко-Чопівський став політиком не з любові до політики, а з любові до свого знедоленого народу, хай і звучить це дещо запишино сьогодні, в часи девальвації слів і високх понять.

— З якого часу ви почали займатися політичною діяльністю?

— Активною політичною діяльністю я почав займатися з 1917 року. До цього, ще у студентські роки, приблизно з 1904 чи 1905 рр. я належав до ряду існуючих тоді організацій, однак активною політичною діяльністю не займався.

— У чім конкретно виявлялася ваша політична діяльність до революції 1917 року?

— Починаючи з 1904 року я неодноразово виступав на різних мітингах із вимогою політичних свобод. Однак до якихось організацій чи політичних партій я не належав. У 1906 році я вступив до існуючої тоді української культурно-просвітньої організації “Просвіта”, головою якої був відомий український письменник Борис Грінченко. Приблизно у 1909 році я вступив до існуючої тоді в Київському політехнічному інституті студентської організації, що називалася “Студентська громада”.

— Що являла собою “Студентська громада”?

— “Студентська громада” — це професійна студентська організація. Об’єднувала вона тільки студентів української національності, політична їх приналежність не бралася до уваги.

— До яких інших організацій ви в той час належали?

— До 1917 року до жодних політичних організацій і партій я не належав.” (ДА СБУ, ф. Є, справа 70713, т.1. Звичайно, допит у тюрмі НКВД 1945 року вівся на “общепонятном”, переклад — мій — **В. Д.**)

Як не належав до політичних партій та організацій у ті часи й багаторічний товариш Івана Андріяновича генерал-хорунжий Володимир Синклер. В еміграції Синклери і Феценки-Чопівські дружили родинами. Тим більше, що в останні десятиріччя мешкали досить близько, в польському містечку Катовиця. Софія Клепацівська-Чопівська згадує, що генерал Синклер із дружиною дуже часто гостювали й у них, у Ченстохові. Коли Іван Андріянович давав свої свідчення у Київській в’язниці, у сусідніх кабінетах слідчі допитували і Володимира Синклера, енкаведисти арештували їх майже одночасно, у березні 1945 року. Якийсь час вони сидітимуть в одній камері. Але невдовзі генерал-хорунжий Синклер захворіє, потрапить до в’язничної лікарні й там — по-

ченням Центральної Ради, закладає основи української регулярної армії...

Так ще один птах повернувся до рідного гнізда. Щоб залишитися вірним українській нації на всі десятиліття, які ще стелитиме перед ним доля. Аж до смерті в лікарняній палаті з заграбованими вікнами, під невисипущим наглядом енкаведистів.

А тепер знову переговіримо наш історичний записник, уже — на шість десятиліть од початку визвольних змагань, і перенесімося знову в американське містечко Зайон, поблизу Чікаго, в березень 1979 року. На щастя для родини, про яку йдеться у цій книзі, та й для читачів цього колективного портрету, студент Принстонського університету Петро Феценко-Чопівський на декілька днів приїхав до-

динку урядувала. Єдино справа велася, то це у нас у Банку. Коли я прийшов, якраз прийняли Закон, записали про Український Державний Банк, призначили директора, управляючого. А Володя — отаке собі. Вештався між Києвом і Петроградом...

Не лякаймося повторів у цій книзі-портреті, адже досліджуємо історію великого народу через життєпис однієї родини, і маємо щасливу можливість глибоко осмислити кожну характерну деталь колективного портрета. Не лякаймося повторів, і ще раз згадаймо дітей Йосипа та Єфросинії Клепацівських із містечка Лохвиця на Полтавщині — напередодні визначальних подій в Україні, та й у світі. Отже, найстарша, Ліда має уже власну родину й ростить двох синів. Коли, не без її ж таки старань, у Веприку незадовго до Першої світової війни відкриваєть-

Володимир ДРОЗД

ДО РІННІ ГО ГНІ ДА!

Завершуємо, шановний читачу, публікацію кількарічної праці-подвигу письменника Володимира ДРОЗДА над історією славних просвітян Клепацівських-Чопівських “СТО ЛІТ ЛЮБОВІ. Портрет родини на тлі століття”, котрі до своїх останніх днів залишилися вірними національним ідеалам. Перша і друга подачі цієї праці, здійсненої за підтримки Фондації родини Феценків-Чопівських (США), уже побачила світ у “СП” ч. 9, стор. 10-11; ч. 12, стор. 12—13.

мре. Станеться це 16 березня 1946 року. Але до тих гірких тюремних днів — ще майже півстоліття. Ще ніщо не нагадує молодому, талановитому офіцерові Генерального штабу російської армії Володимир Синклеру про хвороби та смерть. Життя його — тільки починається, і починається так щасливо! Скромного, діловитого, небагатослівного офіцера, знавця декількох мов, завважає дядько царя і радить імператорові Миколі II запросити його як учителя царських дітей.

Майже п’ять передвійськових років для Володимира Синклера минають у колі “царів і царят”, і хто зна, можливо, саме спостереження за прихованим від широкого людства життям в імперських палатах тодішньої найвищої російської “еліти”, сприяло формуванню у свідомості нащадка майора шведської армії цасів Карла XII і гетьмана Мазепи, англійця за національністю Синклера демократичних, антиімперських переконань. З початком Першої світової війни офіцера, учителя царських дітей призначають на оперативну роботу в штабі найкращої в Росії гвардійської дивізії. На фронті Володимир Синклер отримує тяжке поранення, яке мучитиме його до останніх днів життя, але армію не залишає. Уже після Лютневої революції він одержує звання генерала. І тоді ж з’являється у Києві. На поклику душі — випадковостей у такому виборі не буває. Це підтвердять і наступні події, і весь сюжет його страдницького, але чесного життя. Адже по матері Синклер — українець. Гаряча українська кров переважає англійську поміркованість та обережність.

У Києві генерал стає членом комісії, яка, за дору-

домо. Приїхав до батьків і зайшов до діда Костянтина Клепацівського, нещодавно нагородженого Хрестом 60-ліття визвольної боротьби України, як, до речі, і його дружина, а Петрова бабуса — Марія Аркас-Клепацівська. Будинки, у Зайоні, що в них мешкали вже три покоління родини, стояли поруч. До діда й бабусі Петро зайшов з магніфоном і касетами. У ті дні було записано чотири касети дідових спогадів. Збереглися — три. Своєрідна коротка енциклопедія українського життя початку двадцятого століття — ось що таке спогади Клепацівського. Можна тільки уявити, скільки знала ця людина і скільки могла згадати! Як і Марія Аркас-Клепацівська. Але молодшому поколінню, втім, як і старшому, в ті далекі сімдесяті роки, по той бік залізної завіси, по той бік океану здавалося: “А кому вже воно потрібно?” Софія, дочка Костянтина Клепацівського, признається, що не вельми переймалася долею батькового архіву після його смерті. Знову ж, те саме — а кому воно, мовляв, потрібне? Молодше покоління родини любило Україну як мрію, широко любили. Але нікому й на думку не спадало, що через якихось десять років після смерті останнього директора Державного Банку УНР Україна постане у світі реальному — як самостійна держава, й державні музеї зятят воюватимуть за кожне документальне свідчення про долю учасників українських визвольних змагань початку двадцятого століття. Втім, як не спадало на думку й нам, по цей бік залізної завіси. Можливо, для нас Україна була мрією реальнішою, але теж — мрією далекою. Спогади Костянтина Клепацівського обри-

ваються на півслові. Того дня, коли записувалася остання касета, Петро від’їздив до Принстону продовжувати навчання. Костянтину Клепацівському, якому того року виповнювалося дев’яносто два роки, залишалося жити два тижні. І все ж, попри всю свою фрагментарність, спогади — безцінні. Бо у них б’ється живий пульс епохи. Ось лише декілька миттєвостей із розмови онука й діда, що їх зберегла магнітофонна стрічка.

— Володя скінчив факультет, приблизно, в п’ятнадцятому році, у Варшаві. І що він робив потім, уже з дипломом?

— Скінчив університет і одразу ж став учителем приватної школи-гімназії. На Поділлі. Де його й мобілізували.

— До війська?

— Так. Це ж усе було під час війни. І послали до Москви, призначили інтендантом. І служив він у якомусь арсеналі, завідувачим одягою. Недовго. Його скоро вже звільнили. По здоров’ю. Він приїхав до Петрограда, вступив до Міністерства шляхів, урядовцю, у відділ, що займався розглядом програм по відчуженню земель. Це був, фактично, юридичний відділ. ...Ага, як він туди потрапив. Директором Департамента Міністерства шляхів був рідний брат Туган-Барановського, професора. А Володимир познайомився з професором ще у Лохвиці. Той побалакав зі своїм братом, щоб узяти його у канцелярію. Той сказав: “Хай буде у цьому відділі”. ...А тут — революція...

— Ну, і що далі?

— Проїшов сімнадцятий рік, до листопада. У листопаді — Ленін з’явився. Керенський утік. Правитель-

ство розпалося. Ленін підібрав владу, вважай, на вулиці. Влада валялася на вулиці. Прем’єр Керенський, надівши на себе вбрання сестри милосердя, утік за кордон. Пізніше він опинився в Америці, у Каліфорнії. А урядовці... Ага. Ленін оточив себе жидками. Об’явив, що вони — комісари. Усе взяли у свої руки ті жидки, що з ним працювали. Оголосили, що утворюється — як-то? — Червона Гвардія, для охорони порядку. Інакше кажучи, — усілякий зброд. Кожному платили денно по 15 карбованців. Це тоді, коли я одержував усього-навсього 300 карбованців місячно. Вважай, створили ім шикарні матеріальні умови. При тому, що заводи — стояли...

— Але ж — Володя?.. Що з ним?

— Почекай. А грошей — немає. Написали вони декрет, підписали всі, разом із Леніним, до Державного Банку — видати... Я тобі оповідав. Перший день, другий день після перевороту — не видали грошей. Прийшли до висновку, що вони — не сьогодні, то завтра прийдуть, зроблять усе, що їм треба. Увечері — сходка в Державному Банку. Працівники постановляють — забастувати! У Державному Банку — 1600 працівників, на сходці було — 600. І ті 600 постановляють, що — бастуємо! Як Державний Банк прийняв постанову, що — бастує, то й у всіх інституціях Петрограда усі урядовці теж постановили, що вони — бастують. Забастували. Таким чином машина — стала! І ми забастували. Антонов-Овсієнко робив сходки, збирав урядовців і переконував: верніться на працю! Ні, не бажаємо. Не вертаються. Що там Ленін зі своєю групою...

— Діду, але що — з Володею?

— ...Значить, Ленін у сімнадцятому році зробив переворот... Чи то Володя був раніше приїхав і пробував, чи не можна знайти праці. Але щось йому не вдавалося. Бо та Центральна Рада сама десь по тих готелях жила, і в тому ж бу-

тості: знань, що їх дало єпархіальне училище, яке скінчила свого часу Ліда, (раніше їх цілком вистачало для провінційних попівень, більше того, така освіта давала право учителювати в сільській школі), — вже було замало. І Ліда (заміжня жінка, мати!) вступає до Київського університету, вступає вона десь року дванадцятого-тринадцятого, бо у буремному сімнадцятому уже захищає дипломну роботу. Більше того, зі спогадів Костянтина Йосиповича, надиктованих онукові, складається враження, що в сімнадцятім-вісімнадцятім роках його старша сестра майже постійно мешкає в Києві, й тільки після поразки українських сил, розчарована, повертається на Полтавщину. Певно, і працює вона в ті буремні роки в одній із тогочасних установ молододержави, й тісно пов’язана з українським рухом, бо у перші дні після приїзду брата з Петрограда стає його своєрідною провідницею в революційному Києві. У вирі визначних подій, у вогні революції й війни одна людина, особливо, якщо вона — не на головних ролях в історичному спектаклі, а лише — у масовках, значить так мало для могутніх космічних сил, які розбурхують океан нації, а то й усього людства, що сліди її губляться у хвилину часу вже через покоління. Тож навряд, щоб і ми, як і наші нащадки, детальніше дізналися колись про участь Ліди Йосипівни у визвольній боротьбі українців наприкінці другого десятиліття двадцятого століття. Тим більше, що у своєму подальшому житті, а воно було досить довге і проминуло в умовах тоталітарної системи, вона змушена була старанно приховувати ту участь... Втім, так зване соціальне походження Ліди Клепацівської-Фещенко, дочки священика й дружини священика, не залишало, за політичного режиму, який встановився в Україні, навіть надії на успішнішу кар’єру...

На фото: Марія Клепацівська з Юрчиком Чопівським-мол., 1949 р.

Нестоличним поетом бути важко. Маргіналів майже повсякчасно обходить критика в компліментарних рецензіях, визначаючи “обойми”, однаке це ті “об’єкти”, на яких можна друкувати безбоязно літфейлетони і т. д., — не приїде до Києва, не вчинить скандалу... Але ж і “на місцях” працює багато обдарованих людей, чия творчість потребує розголосу, часом широкого та загального.

Я хотів би сьогодні розглянути творчість досить-таки цікавої поетеси з Тернополя Ганни Костів-Гуски в, так би мовити, свідчіді двох її останніх книг “Страсна дорога” і “Цей тихий сум вечірнього вікна”. Вийшли вони в тернопільському видавництві “Джура” відповідно 2001 і 2002 року, — як на теперішні часи, задовільним накладом: по тисячі примірників кожна. Перша збірка має назву “Духовна лірика” — вона, головним чином, про Україну; друга — просто “Лірика” — інтимний щоденник ліричного героя, а ще в ній кілька поезій, любовних, звичайно; два вільних поезії з росіянки Юлії Друніної та один із білоруски Євгенії Ятшачиць.

Перша книга відкривається переднім словом “Розгадати б вічні таємниці” відомого поета Михайла Шевченка, яка, на мій погляд, є ключем до пізнання палітри художньої системи обох цих зшитків, які природно являють синтетичну й композиційну єдність.

Збірка “Страсна дорога” структурно укладена з циклів: “Тернове поле”, “Зоря Полин”, “Давидові псалми”, “...Терновий вінець буде краший, ніж царська корона...”, “Імена”, “Знайде тут прихисток душа...”, “Святий вечір у батьківській хаті”, “Таїнство Йорданської води”, “Вільховецькі образки”. І хоч назви деяких циклів ніби віддаляють од магістральної проблеми, насправді і, здавалося б, чужі тематично горизонти проектується до України. Тему такої України, яку ми бачимо повсякдень, поетеса здебільшого розв’язує в формі чесних інвектив (с. 38):

*В Україні нема України.
На українських полях — бур’яни.
І нашість нової руїни,
І тупі безголові сини.
І сплюндровані звичай, й мова.
Мов наосліп — у двері, в світі...
І шляхетність зника гонорова,
І кому на землі цій цвісти?*

Ці слова продиктовані читачеві іменем людини мужньої, з громадянською відповідальністю за долю Батьківщини, яка знову в небезпеці. Щоправда, часом поетка збивається і на загальники типу (с. 35): “Із словом Тараса — правдивим і віщим, безсмертна ти будеш в віках!” Це вже наклад-

ні витрати нехудожності. І їх не компенсують навіть численні мотто з колег по перу Тетяни Майданович, Оксани Пахльовської, Павла Гірника, Наталки Нікуліної, Романа Лубківського, класиків Василя Стуса, Ліни Костенко, Дмитра Павличка...

Цикл “Давидові псалми” одразу викликає натяк на відомі авторитети. Та це, на щастя, тільки на перший погляд. У краших віршах Ганна Костів-Гуска не просто в параметрах своєї поетики прочитує канонічні тексти, а й проказує одкровення, співмірні болям сучасності. Як на мій погляд, краще це їй вдається у верлібрах (с. 58):

*Господи!
Світло Твого лица*

ПОЕТКА У СВИЧАДІ СВОГО ДВОКНИЖЖЯ

Ганна Костів-Гуска
ЦЕЙ ТИХИЙ СУМ
ВЕЧІРНЬОГО ВІКНА

*може спалити,
бо ми грішні перед Тобою.
Ми недостойні
навіть краєчком ока
глянути на Тебе.*

Зрештою, вірш цей художньо розв’язано таким чином, що логічно сприймається і дещо несподіване резюме: “Сонце може світити і лагідно”.

Ще краще подібне суміщення образних площин їй вдається у циклі “Імена”. Це справді зіркова гляда: Шашкевич, Шевчен-

ко, Леся Українка, Лепкий, Рильський, Стус та інші високі постаті аж до сучасників, які ще живуть у плоті, а не в бронзі. Художня реалізація задумів найповнішого довершення сягнула у вірші “Ніна Матвієнко” (с. 121):

*Цвітуть у січні цикламени,
горять вогнем на тлі вікна...
І вільно й легко так крізь мене
Пливе мелодія сумна.
Про що ви жінко? І для кого
Летить ваш голос у світі?
Кого ця пісня, мов дорога,
Покличе поле перейти.*

Її право, хочеться істинно порівняти січневий цикламен із Бергинею нашої пісні, яку не раз били морози долі, такі звичні для всіх нас, національно свідомих українців.

А тепер переходимо до любові, засвідченої у збірці “Цей тихий сум вечірнього вікна”. На погляд рецензента, інтимна та ще, може, сугестивна лірика належать до найбільш проблематичних різновидів усієї української поезії, причому на будь-якому етапі її розвитку. Інфантилізм і банальщина — вічні супутники переважної більшості написаних у нас поезій про сокроренне людське почуття.

Чи прагне долати такі й подібні їм труднощі Ганна Костів-Гуска? Так, і досить успішно. На відміну од попередньої, ця книга

не поділена на цикли — і правильно: любов — це один щасливий або нещасливий безконечний подих. Філософію кохання вона зображає не стільки в барвистих кольорах (вони, до речі, теж часті в книжці — А. Г.), як у діалектичних рефлексіях (с. 37):

*Люблю цей світ.
І цей забутий сад.
Що все частіше
в пам’ять забігає.*

Ще ти в нім є.

*Мене уже немає.
Згубилась стежка,
що веде назад.*

Подібна тема продовжена й у вірші “Загублені літа” (с. 48):

*І того я срібноцвітна!
Травень обліта.
Серед квітня, серед квітня
Не знайду літа.*

Саме в медитаційно прочитаних виявах почуттів і досягає поетеса успіхів. А от те, що відкриває збірку й мав би стати пертоном, подибуємо (с. 3):

*Видкралася, як звір,
й перетворила світ.*

Фалеса. В оспівуванні вогню кохання досі неперевершеним залишається Володимир Маяковський: “Мама! Ваш сын прекрасно болен: у него пожар сердца!...” Як бачите, поет космічного розмаху це святе почуття конкретизував до масштабів серця, бо ж кохання — це явище дуже індивідуальне.

На чому Ганна Костів-Гуска недопрацює? Що особливо помітне у свідчіді її двокнижжя? Перш за все, дуже часто трапляється в неї скоропис — примітивне римуння. Якщо бракує техніки віршування, то вже краще вдатися подекуди до білого вірша чи верлібру, що й зроблено успішно в “Давидових псалмах”.

Галина Костів-Гуска — авторка доброго десятка книг — і відтак хотілася, щоб вона працювала сумлінніше й ретельніше.

Як можна підсумувати розгляд цих двох книг? Перед нами, звичайно, сформована поетка, з голосом визначної тональності, твори вона пише добірною мовою. Чи є в неї творчі труднощі? Так, є. Чи здоланні вони? Так, здоланні. Чи може ця поетеса мати ширший розголос? Може, хай тільки за це візьмуться тернопільські критики, яких там задосить. Бо тепер такі часи, що виданої в Тернополі книжки не купиш у Сумах.

Анатолій ГРИЗУН,
м. Суми

ДЖЕРЕЛЬНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ НАРОДНИХ ЗНАНЬ

Крім власних записів і спостережень, Максимович звертався до праць істориків, літераторів, фольклористів, використовував відомості, отримані від своїх кореспондентів-селян — носіїв фольклорної традиції. Ретельно занотовував кожний вислів, пісню, приказку, розуміючи, що ця інформація необхідна не тільки сучасникам, а й нащадкам.

Систематизуючи матеріали, він пише так званий “Народний щоденник”, до якого йшов багато років. Нарешті, в серпні 1856 року, вже мешкаючи на хуторі “Михайлова гора”, де оселився, вийшовши на пенсію, він закінчує етнографічну монографію “Дні та місяці українського селянина”. Основний зміст книги становлять записи, здійснені в селах і хуторах, розташованих над річкою Супоєм. Це, найперше, дівочі весняні ігри й танки, яких тут уміщено кілька десятків. Серед них, наприклад, “Горобей”, “Чечітка”, “Кріп”, “Дума”, “Черничка”, “Ріпка”. Ось, до прикладу, опис гри “Квіточка”: “Ставши парами спиною до спини та взявшись за руки, дівчата крутяться швидко, примовляючи: “Берегом, берегом, бережиною,десь моя квіточка під березиною. Квіточка моя дзіндзіверіва, дівчина моя да чорнобровая”.

Що означає слово “дзіндзіверіва” — читаємо у словнику Бориса Грінченка: перше — це рослина мальва; друге — завзятий, молодіцький, відважний, тобто зухвалі, або зух. Знайдемо цей вираз і в

Повертаємо народу забуті й викреслені з історії імена славетних українців, заповнюємо білі плями у їх біографії та творчості, відновлюємо заборонені раніше сторінки їх творів, видаємо унікальні книги, які давно вже стали раритетами і друкувались останній раз років півтора тому. Нещодавно у видавництві “Обереги” побачила світ одна з таких праць — видатна пам’ятка вітчизняного народознавства “Дні та місяці українського селянина” Михайла Максимовича. Цей славетний історик, філолог, ботанік, фольклорист, етнограф і поет, ще навчаючись у Новгород-Сіверській гімназії і пізніше, подорожуючи Україною, коли був студентом Московського університету, з великою цікавістю спостерігав і занотовував побачене й почуте на святах, гуляннях, ярмарках. Вже в 1827 році він пише рецензію на працю Івана Кульжинського, викладача Ніжинської гімназії Вищих Наук, “Малороссійская деревня” що, до речі, мала великий вплив на ранню творчість Миколи Гоголя.

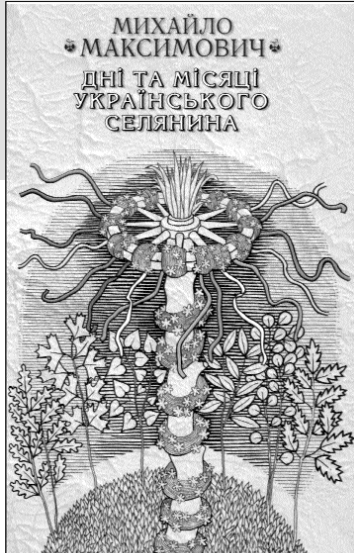
Котляревського в “Енеїді”: “Бо Тур і сам дзіндзівер-зух! Коли чи п’є — не пропиває, коли чи б’є — то вже влучає, йому людей давить, як мух”.

Автор сам опублікував того ж року в щойно заснованому журналі слов’янофілів “Русская беседа” першу частину своєї праці “Весна”. Вдруге “Дні...” побачили світ уже після смерті вченого — в 1877 році. З передмови дізнаємося, що стурбована долею величезної рукописної спадщини Максимовича українська громада на чолі з протоіреєм Петром Лебединцевим і професором Володимиром Антоновичем звернулися до губернатора Київського, Подільського, Волинського князя Дундукова-Корсакова з проханням поклопотатися про видання творів ученого. Враховуючи суспільну значимість наукових досліджень Михайла Олександровича, клопотання підтримало Церковно-Археоло-

логічне товариство при Київській Духовній Академії, членом якої він був, і забезпечило видання другого тому творів, куди ввійшли історико-топографічні матеріали про Київські монастирі та храми, а також короткі статті про українські думи й народні пісні.

Років 10–12 тому я вперше тримала цей том у руках у відділі рідкісної книги Парламентської бібліотеки. З того часу неодноразово зверталася до неї за порадою, навіть занотувала цілі розділи з народного календаря. Хто кохається в народних звичаях і обрядах, передусім народознавці, освітяни — поспішайте. Наклад книги — сім тисяч примірників.

На мою думку, найцінніші тут унікальні тексти косарських і гребовницьких пісень, звичайно ж, із описом звичаїв і обрядів. Сьогодні вони майже втрачені — їх рідко почуєш як в активному, так і в пас-

сивному репертуарі носіїв фольклору. Хоча подекуди і збереглися, зокрема, “Ой зажурилася білая дібровонька”, котра має чимало варіантів у різних регіонах України і вважається не тільки календарною, а й побутовою.

Найповніше у праці висвітлені

весняний і літній календарний цикл, а осінньо-зимовий — лише побіжно, бо автор не встиг їх допрацювати й залишив у нотатках. Проте знаходимо тут багато цікавих деталей. Наприклад, після Покрови: “Для принадування хлопців на вечорниці дівчата збирають з тридев’яти ступ пшона, варять його в новому горщиківі, купленому без торгу, використовуючи дрова з тридев’яти вороних каблучок чи заверток, і носять воду в роті з річки, намагаючись не пролити її. Заваривши кашу таким чином, закопують її в тій хаті, куди бажають, щоб приходили хлопці”.

40 сторінок займають примітки, в яких вказано використану бібліографію, пояснення, уточнення, варіанти — це ціла додаткова розвідка, що розширила і зміст, і об’єм книги. Змістовність і науковість у праці Максимовича поєднуються з бездоганністю стилю, ясністю та поетичністю мови. Чимало текстів пісень і описів обрядів подано мовою оригіналу...

Ця народознавча розвідка — лише дешифрація багатющої спадщини професора Максимовича, яка ще чекає на своє перевидання. У 2004 році світ відзначатиме 200-річний ювілей від дня народження вченого, тож хочеться сподіватися, що ініціатива видавництва “Обереги” стане поштовхом до оприлюднення його наукової, творчої та громадської діяльності.

Ольга РУТКОВСЬКА,
народознавець

Шевченківський лауреат, письменник-просвітянин Роман Іваничук — один із найдоступніших і найзагадковіших наших майстрів живописання словом. Найдоступніший, бо все життя на людях — то в журналі “Дзвін” (“Жовтень”), то в мандрах. А найзагадковіший, бо кожна нова книжка його заставляла читача й літературну критику зненацька, змушуючи дивуватися й захоплюватися з невичерпності та багатогранності хисту письменника. Блискучий стиліст, Роман Іваничук зумів настільки органічно заглибитись у нурти різних епох, що вони щеміли нам невидимим прагненням свободи. Тож недарма саме йому поталанило створити самобутню серію історичних романів особливо закорінених у нашу долю, завершено, як він вважає, нещодавно виданим у Львові романом триптихом про героїчні змагання Української повстанчої Армії за національне й соціальне визволення нашого багаторокового народу з промовистою назвою “Вогненні стовпи”. Мандруючи Львівщиною та Івано-Франківщиною, неодноразово чував, з яким пієтетом згадують краєни читачькі конференції, що відбувалися за цим рома-

— Проблема ця не така вже й складна, як може видатися на перший погляд, — усміхнувся письменник, — досить обласним організаціям “Просвіти” замовити певну кількість примірників роману у видавництві “Літопис” і видавець охоче їх надрукує. Прошу записати координати: (0322) 721571 kms@litech.lviv.ua, і хай нам щастить.

— **У книгах спогадів, Романе Івановичу, Ви неодноразово спонукали колег узятися за тему національно-визвольної боротьби обіруч... Але ж довелося братися самотужки — мабуть, саме тому, що й народилися з нею... В самому вирі!**

— Справді, Покуття було одним із епіцентрів цієї всенародної боротьби, що, спалахнувши на Прикарпатті та Волині, охопила й етнічні українські землі на Закарпатті, поширилася на Схід... Але ж, випірши у виру, як було сказано, зовсім не просто про все побачене й пережите повісти... Неймовірно страшні обставини, подеколи невідомі змінювали не тільки друзів, але й ворогів. До того ж я поклав собі за мету нічого не вигадувати, взяв за основу все те, що відбувалося в рідному селі, хоч і не прагнув документувати події, долі... Але ж не забувайте: вчорашній героїзм сьогодні багатьом видається і зайвим, і недоречним, а самопосвята героїв — усього лиш — нездатністю пристосуватися... Кепсько, бо починаєш відчувати, що змушений балансувати між поезією минувшини і прозою насушеного, де вартість так тяжко здобутої свободи вимірюється, на жаль, тільки рівнем заможності. Тож довелося перемагати не так опір уже історичного матеріалу, як самого себе...

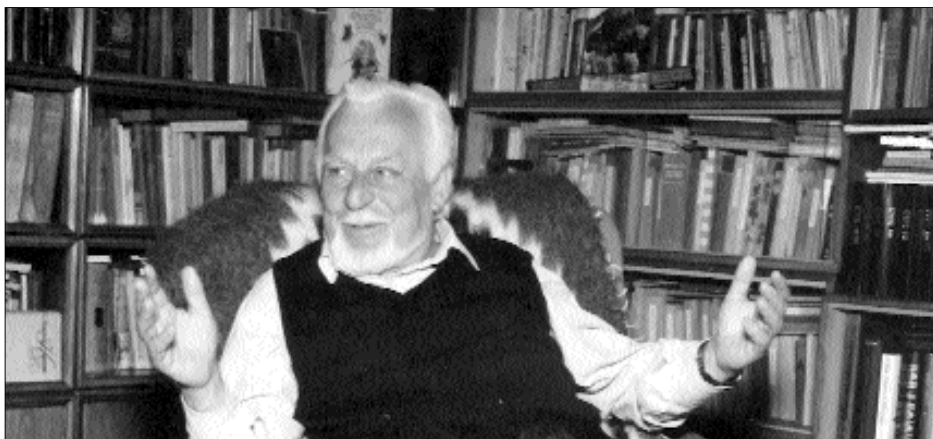
— **І все ж Ваші “Вогненні стовпи” не дарма запалюють читачів — досить погортати “Слово Просвіти”. А те, що довелося чувати від учасників читачьких конференцій за цим романом, переко-нує: “Вогненним стовпам” судилася слава. Ось на Рожнятівщині, Мостищині, Яворівщині молоді краєзнавці вирушають на пошуки забутих боїв, а білоцерківська “Просвіта” готує першу, мабуть, на Київщині читачьку конференцію, присвячену “Вогненним стовпам”... До речі, назва роману також із Вашої юності?..**

— Дай, Боже, щоб усе, сказане з приводу моїх творчих зусиль, було щирою правдою, бо назва роману — таки з юності. Якось на світанку, щойно прочинивши двері вітцівської хати, вздрів до схід сонця вогненний стовп саява, що здіймалося над перевалом. У ту ж мить виріс такий самий стовбур саява на заході... Ошелешений побаченим, кинувся до тата — що то, мовляв, за знак? Але тато мене заспокоїв: Сонце підказує, сину, що наша Україна визволиться з ярма... — Я не допитувався докладніше, які саме прикмети батько має на увазі, бо в нашому краю люди з давніх давен звикли до лихих і добрих знаків, що їх подає природа... Не вільно було вбити без потреби птаха чи звіра, а що вже казати про закидання трупами криниць, як то чинили перевдягнені бандерівцями злочинні душогуби, й гадки не допускаючи про святість людської душі. Адже й весь глибинний сенс наших визвольних змагань був закладений у тому, що Слава України полягає в героїзмі, самопосвяті її вірних синів, які, в основі своїй, були глибоко віруючими людьми. Герой — антипод

ном восени і сьогоріч. Редактор Мостиської народної газети “Наш край” Степан Павлишин навіть заявив: “Якби такі ж читачькі зустрічі сталися на Луганщині, Миколаївщині, Херсонщині, Харківщині — нашому суспільству не довелося б шукати навіпамацькі відповіді на деякі гострі національні питання щодо недавнього минулого України. Правда про УПА у “Вогненних стовпах” Іваничука — це правда і про наш теперішній стан...”

А літня медсестра з села Небилів Рожнятівського району Прикарпаття пані Софія зізналася, що навіть не мріяла про теперішній розвій рідного села, котре в 1947 р. було повністю вивезене під Воркуту. “Ми повернулись! Але хто поверне пам’ять Україні, котра за-була, що битва за її майбутнє тривала до останньої краплі крові героїв?!”

Отож і розмова з автором стосовно його чергового літературно-мистецького (та й не тільки!) успіху, розпочалася, власне, з питання, що можна зробити для того, аби “Вогненні стовпи” засвітилися й на східних теренах? Адже наклад роману мізерний...

ПТАХ, ЯКИЙ ВОДНОЧАС ЛУК І СТРИЛА

раба. Без ідеалу героя суспільство неминуче опускається в твань яничарства.

— **Цей процес яскраво відтворено Вами в романі “Орда”...**

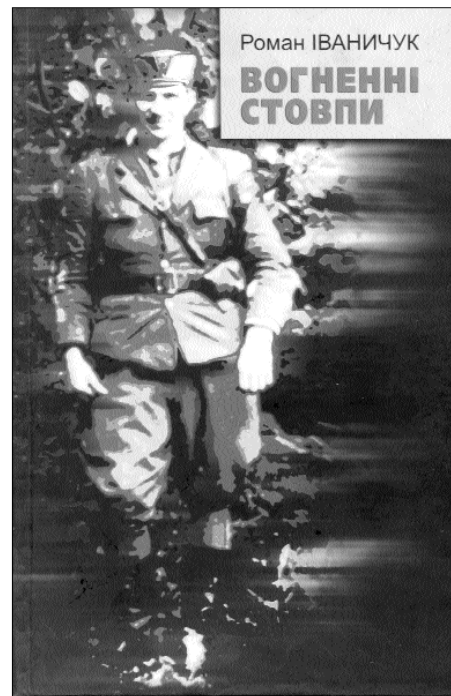
— В усіх своїх історичних романах я намагався творити духовний портрет нації, котра шукала шляхи до визволення. “Мальви” (“Яничари”), “Черлене вино”, “Манускрипт з вулиці Руської”, “Вода з каменю”, “Четвертий вимір”, “Шрами на скелі”, “Журавлиний крик”, “Бо війна — війною”, як і “Орда”, — всі вони в певний спосіб відтворювали магнітне поле державотворчих прагнень українців. Але тільки у “Вогненних стовпах” ці прагнення зводяться на повен зріст. Аби показати, на який подвиг здатні ті, хто вчора мав лише юну мрію — зарінок. Ясна річ, у межах самого роману.

— **Як на мене, книжки спогадів, об’єднані у том під назвою “Дороги вольні і невольні” — та ж історія, хоча й історія сучасності, що завершує минуле сторіччя...**

— Не маю нічого проти подібного трактування. Кажу лише, що всі ці твори, в тому числі й роман “Євангеліє від Томи”, звичайно, — про пошуки ідеалу героя, приреченого збутися в нації, котра стала на шлях духовного визволення.

Майстер неквапом розливає духмяний трунок домашнього приготування, — сонце встигає безліч разів зблиснути в рубіновому струмені, допоки він виповнює кухню... Це вино — не менша гордість Іваничука, бо вимагає досвіду й неабиякої кебети. Перевбравшись у Наварію, що хіба ластів’їними котеджами колег нагадує йому рідне село, письменник і тут не облишив давньої звички мережити папір. Ба, якраз через оцю його звичку й маємо нині повноцінний еквівалент романної історії України.

Навіть на принагідному знімку Іллі Левіна, видрукуваному на цій шпальті, Роман Іванович нагадує мені птаха, котрий одно-

часно — лук і стріла. Ще 17 років тому почув це визначення письменника від самого Іваничука. І вже ділюся ним, як достеменним портретом давнього друга, Майстра.

— **Навряд, аби робота у Верховній Раді допомогла Вам у пошуках героя...**

— Письменник — той самий дослідник. І якщо б я, на свою біду, потрапив навіть у вкрай несприятливе середовище для втілення задуму засобами, даними мені від Господа, Він допоміг би все одно. То ж мало так, мабуть, статися, що саме у Верховній Раді прийшла до мене тема **орди** — могутньої малістю своєї хуткоплинної місії, — саме тут я збагнув, що здатна скоїти з людиною навіть ілюзія влади, як і те, що моє місце — робітня у штольні мистецтва слова. Так ось і з’явилися книги, що скла-

ли том “Дороги вольні і невольні”.

— **Не покривлю душею, Романе Івановичу, коли зізнаюся, що ці книжки — “Благослови, душе моя, Господа!”, “Мандрівки близькі і далекі”, “На маргінесі” — несуть особливу ауру широті. Але саме Ваша відкритість і щирість, як виявилось, спричинили не тільки справжній град закидів на Вашу адресу, але й звинувачення у брехні та нещирості... Зокрема у Львівській газеті “Post-Postup”.**

— Що можна відповісти людям, які не вірять в елементарну порядність, — облишимо чесність, інтелігентність? Я у своїх спогадах розповідав про час, про себе та своїх близьких — таких, якими їх знав. А якщо це комусь виявилось не до шмиги, якщо мої оцінки нашої “конкретної” сучасності здалися певним людям чи й групі людей особистісними — пишть власні. Вони ж обрали шлях паплюження письменника. Паплюжте! Це, здається, вже було в нашій історії, чи не так?

— **Розкрийте секрет, Романе Івановичу, як Вам вдається бути таким постійним у житті й таким несподіваним у творчості? Як вдалося такому відчайдушному мандрівникові стільки написати? Де Ви знайшли час на все це?!**

— Я ніколи не шукав часу на той чи той твір, бо ніколи не шкодував його на друзів. Але щойно в мої думки приходила тема, яку я підстерігав, як ловець залітну птаха, то віддавався їй повністю. Так сталося і з триптихом про УПА, присвяченим братові Євгенові, який не тільки був учасником тих подій, але й сповна скуштував шу на-нароз-о цьо-і. При-і вже-носить-овила

появу реквієму, що дістав назву “Космацький гердан”. І я щасливий, що здійснив цей задум — без цього твору важко було б складати руки...

— **Останню чверть століття, добродію, Ви майже не міняєтесь, дійшовши свого зросту й сили, як сказав поет, отож не нарікайте... Ще здивуєте світ не одним романом! Адже й брат Ваш, Євген Іванович, теж, мабуть, не думав, що своїми “Записками каторжника” спроможеться на цей подвиг?**

— Я був страшенно радий за брата і надзвичайно вдячний Олесеві Гончару, який, лежачи з черговим інфарктом, усе ж відгукнувся на журнальний варіант його повісті у “Дзвіні”. Ось він, цей відгук: “Дорогий Романе! Хай не здивує Вас цей лист. Щойно прочитав у журналі “Дзвін” “Крок вліво, крок вправо”. Як стало ясно з прикінцевих розділів, це пише Вам брат. Оскільки адреси його не знаю, прошу Вас привітати його від мене, як від одного з найприхильніших його читачів. Річ вразила мене не лише драматизмом авторської долі, але й високою художністю також. З унікальної цієї повісті постав образ самого нашого народу в його духовній незламності й моральній чистоті...”

— Така висока оцінка Гончаром творчості початківця — одночасно й приклад ставлення справжнього письменника до будь-якого талановитого, совісно мовленого слова... Хотілося б, щоб і цей урок Олесея Терентійовича засвоїли всі ми, нині сущі.

Прийшов час прощатися... До львівських вулиць уже злітаються сутінки, присмачені запахами Свята, а до собору Святого Юра — віруючі, аби уздріти копію Плащаниці, що зберігає нетлінні риси тіла Христового. У театрі імені Марії Заньковецької сьогодні вистава “Син Бога Живо-го”, а в музеї Соломії Крушельницької — цей будинок вона придбала 100 років тому — нова експозиція, присвячена концертній діяльності незрівнянної співачки в рідному місті. Через сквер — університет, де кувалося й кутється море юних талантів. Професор Іваничук, до речі, викладає тут спецкурс “Література й держава”.

Життя триває. І письменник, схожий на птаха, котрий одночасно — лук і стріла, обирає лиш йому видиму ціль.

Розмовляв
Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

13 травня минуло 110 років відтоді, як побачив світ Олександр Йосипович Дейч. Видатний письменник, літературо- і театрознавець, критик і перекладач, він залишив непроминутий слід як у російській, так і в українській культурі. Дейч був киянином не тільки за місцем свого народження, а й за духом і душевним складом. У його характері привертали увагу південна легкість, лагідність, які дуже вирізняли “Дейчика” з-поміж московського середовища.

ВЕЛИКИЙ ТРУДІВНИК

Почав друкуватися він ще 1911 року, а 1917-го закінчив Київський університет святого Володимира, в якому одразу ж почав читати лекції. А ще викладав у Музично-драматичному інституті імені М. В. Лисенка. Був видавцем кількох журналів, де мали свою трибуну переважно київські молоді літератори, його ровесники. Скажімо, творчість П. Филиповича (П. Зорева) не буде повною без ранніх його публікацій в отих дейчівських часописах.

У статті “Нетлінність”, присвяченій століттю від дня народження О. Дейча, Іван Семенович Козловський писав: “Ще гімназистом він вигукував “Браво!”, в розчуленні втирав сльозу на щоці, на спектаклях за участю Заньковецької, театру Соловцова, в опері. Саме тоді почалася прекрасна, на все життя, дружба Олександра Йосиповича з одним із найвишуканіших поетів-ліриків Максимом Рильським”.

Годі й казати, що наш поет відповідав йому цілковитою взаємністю, жартома підписувався “Максим та Дейч”, дарував йому свої поезії. Як ось цей, на 70-ліття, “Сонет-акровірш із кодою” (1963):

*Рости весь вік, щороку
молодіть,
У глибині захмарених століть
Дошукуватись проблисків
нового,

Елладу й Гейне серцем
обійнять,
Його, Шевченка, мудрого
й палкого,
Чия на всіх нас налягла печать,

Усе це риси Дейча дорогого!*

Нічого дивного, скажете: люди одного покоління. Але так само щиро гуртував Олександр Йосипович довкола себе й наступні покоління киян, вихідців із України. У його московській квартирі, що на вулиці Черняхівського, знаходили притулок і прихисток Лесь Танюк, Іван Драч, Павло Мовчан, брати Покальчуки, молода поетеса з Донбасу, яка потім осіла в Москві, Юлія Ілліна. Мене також радо приймали за тим гостинним столом, зі мною спілкувалися, як із рівним, незважаючи на відчутну різницю у віці, тож я можу засвідчити: не були то звичайні посиденьки та балачки. За тим столом намічалися цікаві проекти, детально обговорювалися майбутні видання, узгоджувалися дії та події. О. Дейч ніколи не був байдужий до земляків, завжди сприяв їм і допомагав, чим міг. А міг невеличкий і тихий Олександр Йосипович немало, — мені доводилося це спостерігати на власні очі.

Бунтівливий і колючий режисер Лесь Танюк поставив в одному з московських театрів п'єсу “Пан де Пурсоньяк”. Пильні цензори та заздрі колеги побачили в давньому творі Жана Батіста Мольєра сучасні алюзії, небезпечні натяки. Молодечий, зухвалій вистави загрожувало зняття з репертуару (з усіма неприємними для режисера наслідками). І тоді шановний професор і двічі доктор наук, усе відклавши, терміново пише та публікує схвальну рецензію, в якій доводить, що нічого антирадянського чи шкідницького в цьому “Панові” немає. Отже, хай собі виставляють і провіткують на радість глядачам. І спектакль було врятовано, і він мав неабиякий успіх.

У президії наради перекладачів української літератури (зліва направо): О. Гончар, Надія Андріанова, Олександр Дейч, Ірина Штешенко

А як О. Дейч клопотався, щоб у столиці СРСР з'явилася повноцінна й не попсована редакторськими правками збірка ще не всіма визнаного й зовсім ще не нардепа Івана Драча! Або інший клопіт: у Павла Мовчана, ще маловідомого і також не-депутата, знову якісь непорозуміння в редакції (з Павлом Михайловичем це траплялося часто-густо). І знову О. Дейч сідає на телефон і просить своїх незліченних учнів, приятелів, знайомих: треба конче підсобити, ну, дуже здібний юнак, хоча й не без химер!... І вдячний П. Мовчан цього не забув — відгукнувся 1983 року віршем “Зір Дейча”:

*Тугішає звук, наче плід
в надвечір'я,
густишає зеленню втишений
луг,
з розгорнутих крил
обсипається пір'я —
його перейма запарошений
слух.
Був лет у півнеба шумкий,
шестикрилий,
та погляд стелився — очей
не піднять,
аби розпізнати ту строєну
силу,
що темряву горне на гнізда
багать,
що звук розрива
в солов'їному горлі
і постать людську
над водою дрібнить...
Які ж оці крила широкі
верховні,
що можна під ними життя
все прожити.*

Під час отих невимовних розмов на вулиці Черняхівського, між іншим, розв'язувалися доволі круто заплутані вузли міжнародних взаємин, що ніколи не бувають простими в жодній імперії, не були вони такими і в радянській супердержаві. Доброзичливість, толерантність Олександра Йосиповича, його вміння знаходити спільну мову навіть із людьми не дуже привітними й не дуже близькими за переконаннями — все це ставало в пригоді не раз і не двічі. Поступово налагоджувалися контакти, співрозмовники доходили порозуміння, — виявляло-

ся, що “дружба народів — не просто слова”. Багато зусиль і десятиліть О. Дейч присвятив вивченню та популяризації “братніх літератур народів Радянського Союзу” (так це тоді називалося). Назвемо хоча б його книжки про узбецького поета і державного діяча Алішера Навої та азербайджанського поета і державного діяча Вагіфа. Особливе місце в доробкові О. Дейча посідають розвідки про українську літературу та її діячів. Разом із О. Білецьким він написав дослідження “Тарас Григорович Шевченко. Вступ до вивчення поета”, разом із М. Рильським — “Тарас Шевченко. Біографічний нарис”. З-під його пера з'явилися нарис-портрети І. Котляревського, М. Коцюбинського, М. Рильського, П. Тичини. Як редактор, він видавав російськомовні зібрання творів Т. Шевченка (двічі) та вибрані твори М. Коцюбинського. Переклав низку творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, С. Васильченка, М. Старицького, М. Кропивницького, О. Кобилянської, П. Тичини, п'єси М. Куліша, роман С. Скляренка “Святослав”.

Але незмінною і, мабуть, найбільшою його любов'ю стала Леся Українка. Вона лікувалася колись у його батька, і можливо, ще й тому Олександр Йосипович називав її “Лесечка” — з ніжністю молодшого брата. Він написав дослідження “Леся Українка” і “Ломикамінь. Повість про Лесю Українку”. О. Дейч уклав, написав вступну статтю і коментарі до московського (1971 р.) видання спогадів про Лесю Українку. До речі, вставив туди праці М. Зерова та П. Филиповича, яких на ту пору в Україні не дуже шанували. Він же уклав, написав вступну статтю й примітки до книги творів М. Коцюбинського та Лесі Українки, що вийшла трьохсоттисячним тиражем у двохсоттомній “Библиотеке всемирной литературы” (1968).

Він був невтомний трудівник: при першій-ліпшій нагоді чи потрібі негайно сідав за стіл — і писав. Книжку про Генріха Гейне для ЖЗЛ. Або книжку про П'єра

Жана Беранже. Про Йозефа Тальма. Чи про акторів епохи французької революції. Чи поєвісті “Амундсен”, “Фрітьоф Нансен”, “Тарас Шевченко”. Людина з незмінним пером у руці! — його інакше собі й не уявляєш. Виникла необхідність у спогадах про Леся Курбаса — Олександр Йосипович не вагався нітрохи: за тиждень-два вичитаний і виправлений машинопис нарис про великого українського режисера потрапляв до редакції. А хто з нас не зачитувався його блискучими розвідками про європейських письменників, наприклад, книгою “Долі поетів. Гельдерлін, Клейст, Гейне”?

“Література була його рідною стихією, — зауважив Іван Козловський, — його висловлення про Ромена Роллана, Бернарда Шоу, Андре Жид та багатьох зарубіжних діячів, яких він знав особисто, були точні й багатогранні. Згадую цікавий епізод, що розповів Олександр Йосипович. Піонери співали: “У нас лучшая жизнь на земле”. Андре Жид запитав у них: “А звідкіля ви про це знаєте?”

І коли сталося непоправне, здавалося б, нещастя, й Олександр Йосипович осліп, утратив зір, — навіть тоді світ для нього не огорнувся темрявою. Він і тоді продовжував напружено працювати, продовжував видавати книжку за книжкою, продовжував публікувати статтю за статтю, виголошувати промову за промовою. Продовжував жити повнокровним, повноцінним життям, і в цьому підпорою та запорукою його працездатності, його необхідності людям була вірна дружина Євгенія Кузьмівна, Івга, як вона себе називає на український штиб. Вона й досі, на схилі віку, живе згідно з настановами й заповідями свого “Дейчика”: регулярно приїздить до нас, контактує, підказує, перебуває в курсі українських проблем.

Точнісінько, як Олександр Йосипович: той ніколи не відривався од Києва, від киян. І де б він не був, чим би не займався, але його тягло на схили Дніпра, в зелені київські парки, на Хрещатик і колишній Бібіковський (нині Тараса Шевченка) бульвар. До того ж, він мав силу, хоча й обтяжливу, інтелігентську звичку — відповідати на всі отримані листи, навіть не дуже змістовні. Понад усе цінував розкіш як безпосереднього, так і на відстані, аби жавого, спілкування. Коли оприлюдняв його епістолярію, ми ще й раз подивуємося: це тисячі й тисячі листів — із усього світу. Від самого лише Григорія Кочура десь близько семисот цидулок і послань. Були ж люди, не те, що ми?..

“Життя стверджує нетлінність його сяючого образу, — підсумував Іван Козловський. — Його ім'я — радість для нас”.

А українська поетеса (і москвичка) Юлія Ілліна у вірші “пам'яті О. Й. Дейча” вивтірила ще й такий образ людини-гуманітарія та гуманіста:

*Жив на світі Виважувач слів,
Він виважував слово умів,
Він і дощ, і літа, і сніги
Вмів покласти на власні ваги.
А ваги ті були — ого-го!
Вони слухались тільки його...*

О. Дейч належить до тих діячів культури, завдяки яким збережено хай хитку, але рівновагу в цьому неспокійному світі.

Його внесок в українську справу незаперечний і заслуговує на велику нашу повагу. Він назавжди залишиться в нашій Пам'яті, в наших серцях. Усіх тих, хто мав честь потискати його працювану руку — і всіх тих, хто читав, читає і читатиме його численні твори.

• **Леонід ЧЕРЕВАТЕНКО**

фото І.

ПРОЩАЛЬНІ ЛЕЛЧЕНЬКИ ОЛЕКСАНДРА БІЛАША

Проживши 72 роки на українській землі, відійшов у вічність Герой України, лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, композитор Олександр Іванович Білаш. Відійшов на тому рівні творчих досягнень, визнання і народної любові, коли довгий список мистецьких і державних відзнак ніколи не переважає родового прізвища та імені, яким нарекли батьки. Олександр Білаш. І в пам'яті одразу висивається ніжна й прозора мелодія, зринає Павличковими віршами: “Впали роси на покоси”... Саме цю пісню, а також славнозвісні “Лелеченьки” почали співати масово: надзвичайні, прозорі мелодії, проникливі поезії звучали з самодіяльної та професійної сцени, линули з вишневих садків, гуртували людей за столами.

З того часу (а було це понад 40 років тому) майже кожна пісня Олександра Білаша ставала воістину народною, рідною і старому, і малому.

Поезії Василя Юхимовича, Михайла Ткача, Бориса Олійника, Дмитра Павличка і ще багатьох українських поетів на юпітрі Білаша знаходили свої пісенні крила.

Олександр Іванович любив і шанував усе рідне, українське, а Слово — понад усе. Він знайшов нотний ключ од літературної творчості своїх сучасників, і часто імена поетів ставали популярними, поставлені на крило мелодіями Білаша.

Він устиг зробити надзвичайно багато, створивши симфонії, оперу “Прапороносці” за славетним романом Олеся Гончара, цикли пісень для унікального голосу народної артистки України Лариси Остапенко, вірної дружини та друга композитора. Юрій Гуляєв, Дмитро Гнатюк, Анатолій Мокренко, Дмитро Кондратюк, квартет “Явір” (В. Дідух, В. Реус, Є. Плоткін, О. Харченко) — розкішна палітра унікальних українських голосів, що сайнула з-під Богом даного музичного пензля Олександра Білаша.

Окремі сторінки книги його творчого життя — творча дружба з Михайлом Ткачем, Борисом Олійником, Дмитром Павличком. Тепер уже, згадуючи Олександра Івановича, кожен із них у прощальних словах говорив про широту натури цього унікального полтавця, про природну народність, яскравий характер, колоритну мову та уяву.

“Він був як Дніпро”, — сказав Дмитро Павличко.

Закроений природою на сто років, покинув цей світ несподівано, не зістарившись ні тілом, ні душою, — ще третього квітня в Національній філармонії відбувався його пречудовий творчий вечір (спільно з Дмитром Павличком), а сьомого травня нинішнього року в тому ж приміщенні Київ прощався з Білашем... Оркестр виконував його мелодії. Земляки-полтавці зворушили передавали останні привіти від гори Пивихи та старої груші — дерева-матері, яку так любив Олександр Іванович.

Державні діячі України, представники влади, колеги, люди, які особисто знали Олександра Білаша й ті, що спілкувалися з ним за посередництва пісень, прощались із земним чоловіком, тіло якого віднесли на Байкове кладовище, залишаючи собі пісні — нев'янучі квіти його безсмертної душі.

Зовсім недавно світ попрощався з В. Михайлюком — автором всесвітньої відомої “Черемшини”. Нині сумуємо за О. Білашем, і в пам'яті зринають “Два кольори”. Нас полишають люди, чії пісні були візитками України в світі. У небесні чертоги, до музики вищих сфер відходять ті, які творили, аби пісня не покинула Україну.

• **Любов ГОЛОТА**

На початку травня традиційно відкрився міжнародний театральний фестиваль «Київ травневий». Його ще вважають театральним фестивалем міст-побратимів. Мистецька програма доволі багата. Запрошено театри Чехії, Польщі, Литви, Естонії, Румунії, Росії тощо. Дійство триватиме кілька тижнів.

Олексій Кужельний розпочав цьогорічний театральний фестиваль «Київ травневий», як завжди, лірично і проникливо. «Затаймо подих. Подумаймо про щось гарне і... видихнемо...». Ті, хто звик до не завжди влучних сенсцій Кужельного, скептично посміхались, інші ж повірили і у душний залі театру «Колесо» вдихнули і... видихнули. Ритуал був, здається, почутий і оцінений музиками: «Київ травневий» стартував двома досить непоганими роботами.

Пластична моновистава чеського актора Войти Шведи (працює він у празькому експериментальному театрі) — це поетичний комікс із дивною назвою «Блісс». У центрі подій — самотня маленька людина, що потрапляє в найрізноманітніші комічні обставини. Намагається застрелитися, засунувши дуло пістолета до рота, але давиться знаряддям, хоча викинувшись з балкону, а спроможна лише плюнути на голови перехожим... Жодних речей на кону — лише музика, ак-

РИТУАЛЬНЕ ДИХАННЯ

тор і його майстерність створювали у порожньому просторі сцени, образи і предмети (жінок, друкарську машинку, телефон тощо). Аналізуючи, як Войта (вдало чи ні) відпрацьовує безпредметну техніку — гру з умовними речами, згадуєш, що колись подібні роботи можна було побачити і на вітчизняній сцені. Але пантомімічний рух в Україні вичерпався досить на початку 90-х, і пантоміма із її магією перетворення порожнечі на своєрідну реальність, театром була відкинута і загублена. Тому вистава молодого чеського актора, створена за кращими зразками традиційної пантоміми, викликала певну заздрість: чеський театр і актори здатні утримувати традицію, українські — ні. Хоча коміксу «Блісс», як на мене, бракувало свіжого погляду на давні надбання, бракувало актуальності. Він існував ніби поза часом — тематично і жанрово залишившись у кінці минулого століття.

Міжнародний театральний проект: «Угор-

щина — Словаччина — Сербія і Чорногорія» вистава «САРДАФФАСС» (Е. Веребеш) у режисурі Атіли Віднянського — іронічна середньовічна містерія. У центрі подій походеньки сина богів Луни та Пана на ім'я Засрагуй, котрий прагне потрапити на сторінки Біблії. На жаль, ні програмом із поясненнями, ні перекладу текстів з угорської фестивалем надано не було, тому мало ймовірно, що частину акторських жартів та тонкощів гри глядач зрозумів. Йому залишалося насолоджуватися атмосферою, ігровими ходами та шохвилинною імпровізацією акторів.

Атіла Віднянський у своїй постановці вирішив поекспериментувати з наслідками поєднання в одному дійстві професіонального та аматорського, високого та низького, шляхетного та брутального... Він і зробив усе можливе, щоб відтворити на кону атмосферу життя середньовічної людини. Поруч із відразливим натуралізмом (наприклад, пер-

сонажі довго копірсаляся у водах, що прямо на сцені відійшли з Луни перед народженням сина, викликаючи у глядача негативні емоції від баченого) — краса образів, костюмів і мізансцен. Поруч із дитинним ідіотизмом Засрагує — його справжня божественна визначеність, на тлі тотальних оргій, народжується чисте юне кохання між Засрагуєм (Жолт Трілл) і його обраницею (Катерина Алікіна). Містеріальне дійство, сповнене вільної акторської імпровізації та живої атмосфери, подарувало глядачеві колосальне задоволення і ще раз нагадало зневіреним місцевим театральним ситуацією глядачам, що живий театр є.

• Наталя КАТЕРИНЕНКО

ШЛЯХ ДО НОСТАЛЬГІЙНОГО СЕРЦЯ...

Я не бачила знамениту «Варшавську мелодію» за п'єсою Леоніда Зоріна з Адою Роговцевою у головній ролі. Грала молодшу поличку Гелю. 47-й повоєнний рік. Геля вчиться в московській консерваторії. Випадкова зустріч з Віктором. Кохання... Того ж 47-го року вийшов наказ про заборону шлюбу з іноземними громадянами. Молодим не судилося бути разом. Віктор «так нічого і не придумав». Не стало великого кохання. Може, не такого вже і «великого»? Чи може, покопірсається в тому, що буває кохання «велике» і «маленьке»? Не будемо. Розпо-

відають, що то був справжній успіх. Упродовж театального сезону: аншлаги, аншлаги, аншлаги... Але час бере своє. Деякі вистави зникають з репертуару. Амплуа дівчинки, власне, пасує дівчинці. Тому в 2003 на театральному фестивалі «Київ травневий» з'явилася «Варшавська мелодія-2». Україно-американський проект. Фантазії режисера-постановника Ігоря Афанасьєва на тему п'єси Зоріна. Це тепер модно. Починаючи від голівудських блокбастерів — просто «Таксі», потім «Таксі-2», «3» і поїхали... Або оновлена «Кармен» на «франківській» сцені з Хостіковим-сином у головній ролі (у «неоновленій» був батько). У «Варшавській мелодії-2» поруч із Роговцевою Адою, котра грає Гелю «сорок лет спустя» — Катя Роговцева-Степанкова. Грає «Гелю-Спогуд». Персонажі розмовляють російською. Нічого дивного. «Варшавська мелодія-2» є суто комерційним проектом. Часто згадується ім'я Михайла Горбачова. Ах, «перестройка»... До щему в грудях виривається слово «кордон». Прямий шлях до ностальгійного серця глядача-емігранта в Сполучених Штатах. «Там наших тепер багато»...

ЗАКУЛІСНІ КУРІОЗИ

ДЕ КУПИТИ ДИКТОФОН?

Вона заговорила перша. Коротка стрижка, тендітна. Про таких кажуть: доглянута. За кілька хвилин до початку вистави її потягнуло на «спілкування». Сказала, що актриса, але, знаєте, поки що «не снімаюсь». Хотіла б принаймні писати про кіно і театр. Дізнавшись, що я працюю в газеті, зацікавилася прейскурантом цін на журналістські послуги. У глянцевою «ЕЛЛЕ», модний такий журнальчик, сто слів оцінюється у п'ятдесят гривень. Вона цікавилася... «До смішного мало!» І потім, її запевнили, що виходити за межу ста слів не обов'язково. А їй хочеться тисячі слів і тисячі гривень. Щоб це було гігантське інтерв'ю з відомим режисером! Щоб розкішні ілюстрації... Бо вона з багатьма знайома... От тільки дивується, як це так записують розмову на диктофон. Справжній режисер повинен би відмовитися! «Ето же не красиво». Хіба не можна від руки, «карандашом ілі ручкой»? Правда, її трохи збентежило, що такий «синхрон» зі стило триває 2-3 години. «Так долга...» Можна втомитися... То що ж диктофон? Дідько з нею, естетикою. «Где купить ево, ви не знаете?»

• Сторінку підготувала
Уляна ГЛІБЧУК

МИТЬ — І ЖІНКА ЗАГРУЗНЕ ПО ГОРЛО В ЗЕМЛЮ...

Минулого року поцінувачі театального мистецтва на фестивалі «Київ травневий» мали змогу зустрітись зі знаменитим вільноським режисером Рімасом Тумінасом. Литовський Національний драматичний театр «пригощав» «Маскарадом» за п'єсою М. Лермонтова. Цього року маємо «Слова на піску» від Семуела Бекетта. Моно вистава у виконанні актриси Біруте Мар. Після вистави почула окремі толерантні відгуки на гру актриси. Але в устах театального критика таке означення, нехай позитиву, є доволі сумнівним. Мовляв, осилити Бекета — «ето вам не што-лібо как». Таку «толеранцію» можна пустити повз вуха, якщо персона впевнена, що Бекетт, скажімо, будівничий «Титаника» або чілійський революціонер... Біруте Мар не «осилювала» роль, вона грала. За плечима відчувались професіоналізм, традиція, куль-

тура. Її манера — не карнавал у Ріо-де-Жанейро. Гра виважена, раціональна, навіть холодна. «Не цепляє» київського глядача... Із задоволенням хрумтів би «поп-корном» штампів?

Переповідати абсурд Бекетта — ще абсурдніше. Попри все... Уявіть собі жінку, закопану по груди в землю. Уявили? Отак вона і живе, немов винятково-оригінальний овоч. Прокидається з променем сонця. Втоплена: ніч не приносить ні насолоди, ні спокою. Що далі? Боротьба з часом... Спроби його подолати. Людина розумна, не експресивна, з обмеженими почуттями буде підпорядковуватися чіткому режиму: о сьомій прокидання, легке медитування, потім його, вигулювання песика, два «яйці» на сніданок... півгодинні штудії Шпенглера, ...сон. І не дай Бог збитися зі звичної колії! Або замислитись над сенсом читання того ж таки Шпенглера та вигулюванням псини. Час помститься... А наша Вінні... Бо так її звали, жінку, котра по груди в землі. Її також запитували: «Жити в землі? Який в тому сенс?» Запитання для Вінні було абсурдне. Відповідала сарказмом. Мовляв, чи є якийсь сенс ходити на задніх кінцівках й триматися за валізу із парю кальсонів та шкарпеток. Непереконаливо? Парочка кальсонів — це надто убого... Гадаєте, що ситуацію радикально змінить чекова книжка? Вінні б не погодилася. Має реальні стосунки з часом. Без фальшу. Був у неї і пістолет. Тільки він не вистрілює. Для чого квапити те, що поруч і пильно дивиться в очі? Не оминати... Мить — і жінка загрузне по горло в землю...

ДОРОГИ, БОРДЕЛІ Й ТУАЛЕТІ ЄВРОПИ

Однією з найрезонансних вистав на «Києві травнево-му» була «Сьома Кафана» молдавського режисера Міхая Фусу. Історія про работоргівлю, купівлю-продаж жінок. Шестеро акторок просто, без тиску на сентимент, розповідають реальні історії. Сотні кафан-борделей, тисячі проституток-рабін... Цих історій — не перерахуєш. Об'єднані тільки жорстоко обілюваною правдою.

У виставі не акцентується, що «Сьома Кафана» — про трагедію молдавських жінок. Хіба що голос журналіста СНН, немов за кадром, повідомляє українському глядачеві, що шістдесят п'ять відсотків повій у борделях Європи є молдаванками. Може й правда... Українок тоді — тридцять п'ять...

Головне не впасти в моралізаторство, мовляв, самі винні, ніхто не тягнув на шнурку до «кафани». А бувало, й тягнули... Ось на сцені з'являється чоловічок. Опецькуватий, нівроку. Каже, що зветься Іон Сіобану. Мер невеличкого молдавського містечка. Розповідає, що має пещену доню. Вона вчиться в Європі й хоче багато грошей. А де їх узяти убогому меру в убогій Молдавії? Тут приятель зателефонував. Каже, що треба робочої сили для Косово. П'ятдесят доларів за штуку. Аби тільки товар був хороший. Скликав Іон Сіобану по місцевому радіо дівчат. «У мене немає некресивих. Усі покірливі й хороші господині». Сказав дівчатам, що відправляє їх на роботу до Румунії. На фабрику... Можливо, це не типовий випадок. І більшість жінок знає на який «хліб» вони їдуть. Але що з того? Проблема від цього меншою не стає. «Ми втрачаємо все: чоловіків, батьків, дітей, домівки. Знищуючи себе, що отримуємо в нагороду?... Дороги, борделі й туалети Європи? Проклята нація. Ми не хочемо помирати вдома».

Аборти, презирливе ставлення до старих і немічних, духовна деградація молодого покоління, розлучення, трагічна материнська ситуація в родинях, діти-сироти при живих батьках, скандальна відсутність моралі у сфері медицини (особливо — у біотехнології), зниження народжуваності й підвищення рівня смертності, старіння суспільства, збільшення пенсіонерів і зменшення чисельності працездатних осіб — це далеко не повний перелік проблем, котрі стоять перед сучасною Україною.

Їх розв'язання залежатиме від того, чи збережemoсь як Нація.

ДЖЕРЕЛО ЛЮБОВІ

Діти своє слово сказали. А от що з цього приводу думає директор цієї школи Ліна Манько.

— **Ліно Анатоліївно, які наслідки сімейного виховання Ви, як педагог, спостерігаєте у школі останнім часом?**

— Є сім'ї дуже згуртовані, які дружно в суботу, неділю виходять разом до театру, музею, виїжджають на природу, в яких батьки намагаються тісніше, душевніше спілкуватися з дитиною.

Але, на жаль, у школі 30 % учнів із неповних сімей. Це характерно для останнього часу. Я дивлюся набір першого класу: "...батько в сім'ї не проживає." Таких випадків, на жаль, багато.

СПОВІДЬ УТІКАЧА

Кількість безпритульних дітей невпинно зростає, ЗМІ все частіше інформують нас про втечі неповнолітніх із дому.

Дмитро: 15 років, втік із дому, 4 місяці не давав про себе нічого знати.

— Вони показалися. Батько роботу втратив, пити став, часто. А мати... вона останнім часом лише кидалася на всіх, і слова нормально вивести не могла... За що? Не знаю! Коротше кажучи, "ідеальна сімейка" скотилася в прірву. Та ми вже й сім'єю не були. Готували навіть нарізно, уявляєш? От і я звикнути до такого не міг, тому й утік.

Не думай, що я їх не люблю, ні. Вони мене не розуміли, не хотіли зрозуміти. Я навіть до психолога ходив, почувався божевільним. Бо ніколи не звертався до сторонніх по допомогу (наш "ефір" переривається сміхом, пов'язаними, певно, зі спогадами "У психолога"). Допомогло, аж нікуди. Які там відверті розмови з батьками?! Якщо від тата по шії не отримаєш, вважай, що день склався добре.

— **Мабуть, безвідповідально залишати домівку?**

— Це не в моєму випадку. Всі навколо такі розумні — вчать тебе жити... Я пішов із дому, але ж

СЛОВО — ВЧИТЕЛЮ

ЩОБ МЕНШЕ СУМНИХ ОБЛИЧ...

— **Як школа співпрацює з батьками і які форми співпраці є найефективнішими?**

— Дуже часто ми організовуємо "круглі столи" з батьками. Проводимо також тематичні бесіди: окремо — з татами й окремо — з мамами; роль батька у вихованні сина і роль матері у вихованні дочки.

Мати повинна бути для дочки старшою подругою, а дочка повинна бути завжди відкритою для матері в усьому.

— **Чим Ви, пані директор, можете тішитися в цій родинно-шкільній співпраці?**

— Я спостерігаю кожну дитину з першого класу. Якщо здорова сім'я, то й дитина благополучна. Тоді у дитини завжди сяє посмішка на обличчі. Ми намагаємося, щоб у наших учнів було якомога менше сумних облич.

• **Стефан КОСТКА**

МОЛОДІЖНА ТУСОВКА

бомжем не став?! Ні. Я про себе подбав: працюю в клубі — з командою танцюю. Брейком (Break Dance) я вже давно займаюся, це те єдине, від чого не відмовлюся ніколи... На свій заробіток став знімати кімнату. Лець вистачало... Знаєш, як сам жити став, то одразу подорослішав.

— **Стосунки з алкоголем та іншими, не зовсім здоровими речами, зміцніли?**

— Було діло, та це в минулому. Я ж змінився. Просто пережив складний період. Друзі в мене, звичайно, є, та вони не знають що мені й порадити.

— **Чого хочеш досягти у житті?**

— Хочу взятися за навчання. Нарешті до мене дійшло, що це потрібно. В майбутньому мрію стати архітектором. А ще... мати сім'ю — справжню.

— **А батьки?**

— Зараз мешкаю у бабусі — старенька, 75 років, та "живчик" такий, що куди там! Дивна річ: бабця зі старими стереотипами розуміє мене краще, ніж більш-менш сучасні батьки.

— **Повернутися хочеш?**

— Ще рано, я не готовий. Я змінився. Вони знають, що в мене все нормально. Бачимося ми рідко, а спілкуємося взагалі у свят... у вигляді привітань. Прикро казати, та ми чужими стали!

• **Юлія СОЛОДЮК**

ДІЛО МОЛОДЕ

ВСТИГЛА ВИЙТИ ЗА-

"Згоден"... "Згодна"... Вирішлася доля ще однієї пари. Вітання близьких і рідних, купа подарунків і квітів, бенкет, весільна ніч і, можливо, подорож. Чудово... До перших несподіванок дорослого світу. Проблеми зненацька атакують новачків у справах подружнього життя. Добре, якщо батьки поряд, в іншому випадку — доведеться "виходити на поле бою". Ще й у 17 років.

Галина:

— Вже місяць, як одружилися. Не сваримося, хоча приводів вистачає. Раніше думала, що в житті все легко. Помилялася. Важкувато самим, та витримусмо. Як там кажуть? "Кохання і труд — усе перетруть". І не лише перетруть, а перетворють на попіл і по вітру розвіють. Ми ж молоді, перед нами — увесь світ.

— **Вам усього по сімнадцять; не рано?**

— Думаю, що ні. Ми з Сергієм уже з 10 класу жили разом у його батьків. Стосунки між нами одразу були серйозними, отож весілля — це логічний "happy end" у нашій історії шаленого кохання.

— **Невже такого шаленого?**

— Ви думаєте, легко вмовити батьків дозволити жити з хлопцем у 15 років? Це ж божевілля, а мені, тобто нам, вдалося. Сусіди, рідні, однокласники були в шоці, та байдуже. Головне — як ті сіамські близнюки — завжди бути разом.

— **Батьки мали якийсь вплив щодо рішення одружитися?**

— Ми з Сергієм усе вирішувемо самі, а батьків лише сповіщаємо. А взагалі-то це мене бабуся на ранній шлюб спрямувала. Знаєте, я раніше страшенно прискіпливо була. Хлопці різні бували, а мені все одно не підходили: то занадто худий, то зарозумний... Бабця завжди повторювала: "Будеш так перебирати, Галю, не встигнеш заміж вийти, не

800 ТИСЯЧ

У житті кожного з нас є сім'я — унікальний посередник між окремою особистістю та суспільством, провідник фундаментальних батьківських цінностей. Від стабільності сім'ї, стану її здоров'я та репродуктивної установки залежить майбутнє всієї нації.

Сімейні відносини — найчутливіший індикатор усіх справ у суспільстві, відображення в мініатюрі всіх його гострих процесів.

За даними Українського інституту соціальних досліджень, починаючи з кінця 80-х років спостерігається скорочення складу сім'ї. На перший план виступає кар'єра, самореалізація, бажання позбутися побутових та сімейних проблем.

Спостерігається також зменшення кількості зареєстрованих шлюбів. Країна з традиційно високим рівнем шлюбів, яка ще в 1991 році за цим показником посідала перше місце у Європі, Україна сьогодні — на найнижчому рівні за весь період із 1945 року.

Збільшився показник неста-

буде за кого — всіх розберуть!" А я, як бачите, встигла!

— **Де зараз мешкаєте?**

— Знімаємо кімнату: Сергій навчається на заочному, отож має можливість працювати. Цікаво все ж таки свій незначний бюджет розподіляти. Почуваєшся вільним, самостійним... Та як на щось не вистачає, з чоловіком по черзі до батьків бігаємо, вони і вдягнуть, і нагодують... Ось так самі себе забезпечуємо.

— **Які плани на майбутнє?**

— Отримати вищу освіту, гарну роботу і власну квартиру. Нехай зовсім без меблів, із голими стінами, аби своя.

— **А щодо малечі?**

— Ми не проти, але ж знаєте, як воно з грішми. Іноді на себе не вистачає, а тут на крихітку таку.

Ось так молодь замість безтурботного юнацького життя обирає подружжє. Сучасне одруження — це весільне вбрання і світ у рожевих окулярах, які рано чи пізно доведеться зняти. І що тоді? — жорстока реальність із купою невирішувальних проблем? Не обов'язково, все залежить лише від нас. Жити і долати всі перешкоди разом можливо не лише у зрілому віці, а й ще зовсім молодими — доведено Галиною і Сергієм... Втім, як вважає дехто з молоді, встигнути вийти заміж — не самоціль, а лише певний стимул "сімейного дозрівання". Адже добра сім'я — це вже досить високий рівень розвитку людей, повне романтики кохання, любов, взаємоп'янення і сподівання на те, що так

СУМНА СТАТИСТИКА

більності шлюбів. Сьогодні в Україні нараховується 800 тисяч неповних сімей, 1,5 млн. дітей віком до 18 років виховуються переважно матерями.

В Україні мешкає близько 497 тисяч багатодітних сімей, що становить 3,7 % від загальної кількості, а сім'ї, в яких виховують понад 6 неповнолітніх дітей — 1,9 %.

За даними соціологічних досліджень, переважна більшість українських сімей (до 80 %) відчувають матеріальну нестачу. Люди вимушені самотужки вирішувати весь комплекс побутових проблем, не використовуючи послуги пралень, хімчисток тощо, відчуючи перевантаженість, відсутність вільного часу для відпочинку та спілкування.

Соціальне становище сучасної української сім'ї в цілому сприймається як кризове. Щодо державної сімейної політики в Україні, то прийняття ефективних заходів щодо зміцнення та розвитку сім'ї за принципами правового регулювання та надання сім'ї повноцінного соціального статусу ще тільки передбачається.

• **Лєся ТУРОВСЬКА**

А ЩО КАЖУТЬ ДІТИ

СЕМИКЛАСНИКИ:

Хочу навчити своїх дітей того, чого навчила мене моя сім'я і бути поруч з коханою людиною. Деякі люди у своєму житті мають багато жінок, кілька сімей. Гадаю, що так робити не можна, а треба обрати собі кохану людину і піклуватися про неї до самої смерті.

ЕЛЬКІН Роман

Стосунки між батьками і дітьми повинні бути задовільними, й батьки не повинні розбещувати дітей. На мою думку, батьки мене виховали добре, і я їм за це вдячна. Якщо між нами й виникає якесь непорозуміння, я завжди намагаюся виправитися, тому що так навчили мене батьки.

КАРПОВА Ліза

Чи бідна сім'я, чи багата — не має значення. Головне, щоб у сім'ї панував мир.

ПРИШВІН Олександр

Сім'я — це чоловік і жінка. У них може бути робота, гроші, а може, й не бути. Тільки обов'язково повинні бути взаємні почуття. У сім'ї мають бути діти. Тоді жінка стає мамою, а чоловік — татом.

САМАРЕЦЬ Пилип

Якби не сім'я, мене б просто не було на світі.

ПОГРАНИЧНИЙ Ростислав

ДЕСЯТИКЛАСНИКИ:

Сім'я — це чарівний птах добробуту, краси та тепла, який своєю щирістю народжує усвідомлення любові й відповідальності. А найголовніше — це найбільше людське щастя.

ОСТАПЕЦЬ Тетяна

Для мене сім'я — це тишище лону, де я можу завжди розраховувати на люблячих рідних, де я почувуюся захищеною та потрібною. Це те, до чого я повертаюся після розчарувань і невдач, впевнена в тому, що мене зрозуміють.

ЮЛДАШЕВА Олена

Сім'я — це одне ціле. Це коли тримаються за руки, ніколи не покидають один одного і завжди пам'ятають.

МЕНША Альона

Сім'я — це ті кілька людей, що здатні любити й терпіти нас із усіма нашими примхами, не вимагаючи нічого натомість, крім поваги.

ДАНИШЕВСЬКА Юлія

Сім'я — це люди, які піклуються про нас, дарують нам радість і яким ми зобов'язані всім, що у нас є.

МАКАРЕНКО Наталія

ОДИНАДЦЯТИКЛАСНИКИ:

Сім'я створюється лише з однією метою: дати дітям батьківське і материнське тепло.

СЛИЗЬКИЙ Антон

Сім'я — це люди, для яких ми живемо й намагаємося зробити їх життя кращим.

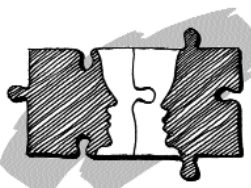
Бєз підпису

Сім'я — це моя впевненість у тому, що коли я прийду додому, мене нагодують, вислухають і допоможуть.

ДОРОШЕНКО Денис

Сім'я — це люди, яких я люблю, які супроводжують мене впродовж усього життя.

ПЛОЩЕНКО О.

А ЩО КАЖУТЬ ДІТИ

П'ЯТИКЛАСНИКИ:

Родина — це коло родичів, які допомагають одне одному, доглядають дітей і піклуються про них. У цьому колі панує мир, спокій, доброзичливість.

КЛИМЕНКО Денис

Деякі батьки пиячать і б'ють дітей, а діти тікають із дому. Щоб сім'ї були нерозлучними, треба заборонити рекламу алкогольних напоїв та судити людей, які займаються коханням за гроші.

РЕВА Олексій

Сім'я — це святе, бо ти виріс у ній разом із мамою і татом, набрався життєвого розуму. Одне слово — це твоя стіна.

ОНИЩЕНКО Вадим

Без любові не буде сім'ї. Треба, щоб дитина була від коханого чоловіка.

ФARTУШНА А.

Коли тато доглядає маму й поважає всіх у родині, дає мамі гроші, водить по магазинах, у кафе — оце справжня сім'я.

СРЕЩЕНКО Діана

У хороших сім'ях ніколи не лаються, якщо сваряться — миряться, і завжди діляться щастям.

ПАВЛУСЕНКО Олександра

Якщо в сім'ї багато любові, то можуть вирости гарні, вмілі, розумні й освічені діти. Якщо діти виховані, вони не повинні брехати.

БУРДЕЛЬНА Анастасія

СЕМИКЛАСНИКИ:

Бувають такі моменти в житті, коли людина у відчай, і їй не можуть розрадити ні друзі, ні кохана людина, ні теплі спогади. У такі хвилини лише сім'я, лише рідні люблячі люди можуть допомогти тобі і наповнити серце теплом і спокоєм.

ШЕВЧУК Н.

Це маленька часточка великої держави. Адже наша держава — це велика сім'я.

ТОПОЛЬСЬКА Ольга

Члени сім'ї повинні бути чесними у ставленні один до одного, мати спільні погляди та мрії.

УШАДОВА Діана

Чоловік повинен турбуватися про свою жінку, не дозволяти їй піднімати важке. А жінка — повинна дивитися за чоловіком, щоб він завжди ходив чистий, охайний, костюм був наprasований.

БОГАЧУК Жена

Коли я дуже чогось хочу, мама завжди мені купує. Вона дуже лагідна. Мій тато дуже мене любить і я його також. Він завжди мене чогось навчає і я дуже рада цьому. Він навчив мене водити машину. Мені дуже шкода тих дітей, які не мають сім'ї.

АТУПОДІНА А.

Деякі тата кидають дітей, не замислюючись над тим, що вони роблять. Діти виростають і ненавидять своїх татусів.

ЗІНЧЕНКО Ганна

Від дітей у сім'ї також багато залежить. Не треба знущати зі своїх рідних, тоді вони не будуть знервовані і не будуть відіграватися на комусь зі своєю злістю. Треба ставитись із розумінням до чужого горя і ділитися всім.

КАРПЕНКО В.

У сім'ї повинен бути голова. Безпосередньо в моїй родині голова — мати. І ще я вважаю, що в родині кожен має намагатися завоювати довіру, любов і розуміння.

РОЙ Карина

ТАТО ЖИВЕ В МОСКВІ

У мене тато з мамою розлучені, і я шкодую з цього. Шлюб не вдався через те, що тато не хотів мене відвозити в садок. Він казав мамі: "Вези сама його до школи-садка". Але мама не вміє водити машину. От шлюб і розірвався. А мені тоді було років 5–6, а може, навіть і 4 роки.

Я бачив тата разом із нами, тобто зі мною і мамою на моєму дні народження. Тоді мені було точно п'ять років.

Тато живе в Москві, і ми рідко бачимося. Він рідко приїжджає до Києва, бо в нього багато справ. І

СУМНО І ПРАВДИВО

крім того, що йому робити в Києві, якщо я — в школі? Він частіше приїжджає до Києва на якісь свята. До мами тато ставиться по-різному. Тоді, коли в мами проблеми, то... (закреслено)

Колись я захворів гайморитом, і тоді якраз тато захотів взяти мене на море, це було десь наприкінці літа. Мама, звичайно, на це відреагувала погано...

• **ПУРХАЛО Григорій,**
учень 5 кл.

фото Г. Оберської

Сім'я — це квітка, що проростає з ґрунту в момент об'єднання сердець. Але буває, що квітки в'януть, бо до них приходить осінь (до одних — тепла і плідна, а до інших — гнила та дощова), чи висихають через посуху почуттів, або ж — найстрашніше — їх зривають.

Тож збережімо квіти до останнього сонячного променя!

РУСЯЄВА Олена,

ТРАДИЦІЇ

кілька років. Тому й кажуть: "Хлопець на коні їздить, а дівчина родиться та й йому згодиться".

Главою сім'ї традиційно вважається чоловік. У реальному сімейному житті фактичним лідером стає той, хто здатний краще керувати сім'єю та нести відповідальність за її благополуччя. Тут яскраво виражена демократична тенденція української родини. Щодо останнього в народі кажуть: "Сварлива жінка гірше, ніж коню хомут", бо вміння спілкуватися впливає на сімейні взаємини.

Іван Франко зазначав: "...у наших дівчат дуже живе сильне почуття свободи власної волі". На підтвердження цього варто навести звичай сватання дівчатами парубків або "піднесення гарбуза" дівчиною парубкові.

"Одружуються не на рік, а на весь вік". Тому й при здійсненні цього вирішального кроку в житті юної молоді людини треба бути розсудливим.

ВИХОВАННЯ

ДІТИ ХОЧУТЬ ПРАВДИ

Нація формується в сім'ях. Українська нація, переважно — в українських сім'ях. Саме в сім'ї закладається **любов до правди**, до рідного слова, Бога, Батьківщини і її традицій. Якщо закладається.

Тяжко переживаємо нині багатоаспектний складний і суперечливий період. Період, в якому лише починають робитися перші кроки на шляху відновлення **любові до правди**, до рідного слова, Бога... У сім'ях, де батьки унаслідували цю любов од своїх батьків. У сім'ях, де вдалося пронести цю любов через епоху московсько-більшовицької облуди, де вдалося зберегти внутрішню свободу і гідність людини.

Немало в Україні є й таких сімей, де любов до Батьківщини, усвідомлення свого обов'язку перед нею ще не стало особистою потребою, повсякденною нормою життя.

Громадянин держави виховується, передусім, в родині. Бо тільки в родині батьки можуть сказати дитині правду про державу, в якій вони живуть. Прикро, але далеко не кожен учитель може цю правду відкрити учням на уроці. Адже нинішній український учитель, як і в недалеких сумновідомі часи, пов'язаний владою через певні обов'язки перед нею, принижений зарплатою і затиснутий у лещата карколомного режиму шкільних занять, різноманітних шкільних і поза-шкільних заходів, звітів, обліку...

Нині перед вихователями-батьками і вихователями-вчителями стоїть складне завдання: навчити дітей жити по совісті.

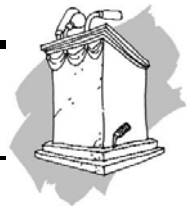
Якщо цього не вдається зробити до 12-річного віку дитини, то вже далі, коли починаються проблеми підлітків, а вплив позародинних чинників посилюється, навчити дітей жити по совісті стає ще важче.

А що з цього приводу думають самі діти? Як вони оцінюють значення і роль сім'ї у своєму житті?

Без жодного розжовування проблеми (наприклад, такого, як наведено вище) і не вдаючись у будь-які пояснення, ми звернулися до учнів однієї з київських шкіл із пропозицією відповісти на одне запитання: "Що означає сім'я у твоєму житті?"

Їх конкретні відповіді подаємо без редакційної правки, а деякі твори наводимо повністю. Не знаю, як вам, шановні читачі, але нам, із огляду на висловлювання учнів, здалося, що підрастає нове покоління, яке з більшою готовністю сприйматиме **правду**, а отже, впертіше боротиметься за її утвердження. А отже, й за утвердження Української нації та Української держави.

• **Євген ГОЛИБАРД**

БАГАТО ГАЛАСУ З РЕФОРМИ

ПОГОВОРИЛИ

Не косокий і білошкірий народ цієї країни цілими днями тільки те й робить, що обговорює доленосні ідеї вождя. Політично стурбовані Доярки не чують розпачливого мукання корів, міліціонери забули на правопорушників, а вчителі — на школярів, бо всі дискутують на тему ініціативи Президента.

Між іншим, трудове законодавство зовсім не зобов'язує громадян у робочий чи неробочий час займатися політичними справами на "зборах трудових колективів". Більше того, якщо хтось свідомо перешкоджає трудящим працювати, за це передбачені несутворі, але все ж такі санкції. Прикметно, що географія обговорювальних телесюжетів переважно обмежилася центральною і східною Україною. На захід держави мода на збори, виходить, не дійшла. Або все простіше, як розповідав знайомий вчитель із Івано-Франківщини: "Нашому директору школи телефонували з райвно, мовляв, організуйте збори педагогів і відповідний

Україна в огні, чи то пак, в гарячці обговорення майбутньої реформи. В непосвяченої людини, яка подивиться українське телебачення, може скластися враження, що на берегах Дніпра розкинулася така собі цікава держава, одночасно схожа на Китай 1970-х років і сучасну Білорусь.

протокол. Директор відповів: на збори немає часу, кінець навчального року. І школі дали спокій."

Ті, кому спокою не дали, переважно відбувалися формальними посиденьками з такими ж формальними пропозиціями чи запереченнями. Не в останню чергу й тому, що серйозне питання змін до Конституції, взагалі-то, — парафія юристів та інших компетентних у законодавстві людей, а не фахівців з медицини чи сільського господарства.

Україна — не Китай, до азійської диктатури, на щастя, далеко, зате є схильність до авторитаризму, що матеріалізується псевдовсенародним обговоренням і наочною агітацією на вулицях столиці. На рекламних щитах — фото зали засідань

парламенту і риторичне запитання: чи ти хочеш, щоб він працював краще? Спитайте голодного, чи не хотів би пообідати. Про вартість вуличної реклами і згадувати якось незручно, бо один рекламний щит коштує кілька сотень умовних одиниць.

15 травня обговорення офіційно завершилося. Тепер реформу має схвалити чи провалити парламент. Але як і коли, буде один законопроект — президентський, чи ще один — парламентський, не знає ніхто, в тому числі й перший заступник голови Верховної Ради Геннадій Васильєв. Він каже, що "чим раніше це буде, тим краще", однак все визначає відповідна парламентська комісія, а сесійна зала. Тим часом, лідери фракцій відмовились од пропозиції

спікера попередньо висловитися з приводу зауважень та заперечень до реформи. Тож голосування, швидше за все, відбудеться вже восени. Питання демократичності процедури обговорення у віце-спікера викликає аналогії: "Давайте пригадаємо радянський час, як ми тоді приймали Конституцію і ніхто не казав, як же вона буде обговорюватися. І ми знаємо, який був режим, треба об'єктивно до всього ставитися."

Андрій Биченко, директор соціологічної служби Центру Разумкова: "Наші опитування свідчать, що політична реформа зараз не на часі, з 29 найбільш нагальних проблем громадяни відвели їй аж 27-ме

місце. Тобто в країні є багато інших питань, якими треба було б перейнятися владі. Я пам'ятаю, скільки галасу свого часу підняли навколо адміністративної реформи, але жодних результатів це не мало. Так само неактуально зараз вносити зміни до Конституції, краще зробити так, щоб вона працювала. Мені взагалі не дуже зрозуміла ця реформа. Нижню палату можуть розпускати, якщо не впорається з завданнями, але нічого не сказано про верхню — що буде, якщо вона не працюватиме? Є й інші питання..."

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

ПІДВОДНІ КАМЕНІ ЗМІН ДО КОНСТИТУЦІЇ

АКТУАЛЬНО

Все пояснюється просто. Вибори Президента, Верховної Ради й органів місцевого самоврядування мусять відбутися впродовж одного року. Якщо підходять чергові вибори Президента, народні й місцеві депутати та мери переобираються одночасно. Ця процедура добре прописана в пропозиціях Президента, але чомусь не мовиться про те, що діючі депутати мусять скласти повноваження разом із паном Кучмою. Такий поворот справ не є прийнятним для народних депутатів, незалежно від їхньої політичної орієнтації. Саме цим можна пояснити неприйняття Верховною Радою такого жаданого закону про вибори на пропорційній основі. Закон про вибори референдумом затвердити не можна. Сказане свідчить і про те, що політикум вищого рівня знає про підводні камені конституційної реформи і гарячково шукає оптимального способу реагування, запустивши в засоби інформації тимчасові ідеологічні кліше для заповнення інформаційного вакууму.

Особливо несприятливим є такий поворот справ для української опозиції, адже вона володіє порівняно скромними ресурсами для веден-

Спочатку переважали думки, що діючий Президент прагне продовжити термін повноважень. Мало хто звернув увагу на тверду заяву Президента, що конституційна реформа реалізується до президентських виборів, які відбудуться вчасно. Знаючи про можливості влади, можна не сумніватися, що референдум стосовно затвердження конституційної реформи може відбутися вже восени цього року з дуже позитивним для влади результатом.

ня перманентної виборчої кампанії — парламентських виборів, обрання місцевої влади та виборів Президента водночас. Адже це навантаження не стільки на бюджет, як на капітал, який фактично підтримує ті чи інші сили. Втрата актуальності деяких гасел та ідеологем опозиції, а також традиційний післяреферендумний депресивний стан українців ускладнить підтримку опозиції народом. Слід врахувати й те, що від результатів виборів депутатів всіх рівнів, особливо на місцях, залежатиме й успіх кандидата на посаду.

Значно кращим є другий варіант, коли конституційна реформа настає після виборів Президента. Тоді термін дії Верховної Ради не зменшується або може збільшитися до п'яти років і разом з перевиборами депутатів під кінець того ж року достроково

обиратиметься Президент. Президент зможе втриматися до кінця терміну. Вибори депутатів і Президента протягом одного року в конституційній реформі фактично є другим за значенням принципом (після часу її проведення). На відміну од першого варіанту, процедура припинення повноважень Президента в цьому випадку не є чітко прописаною. Такий поворот справ є небажаним для будь-якого новообраного президента. Та все ж на повторні вибори він іде вже діючим Президентом і це дає переваги, а для політикуму дає час адаптуватися до ситуації, що зменшить напруження в процесі виборів, дасть змогу реалізувати механізми демократії, які завжди мають певну інерцію. Для опозиції настає реальний шанс зосередити сили на президентських виборах і здобути перемогу, якщо вдас-

ться висунути єдиного кандидата. Другий варіант є дуже обнадійливим для простого громадянина, адже в такому разі влада й діючий Президент не прийматимуть непопулярних рішень, вибори будуть зрозумілими людям і менш напруженими. На жаль, домогтися другого варіанту складно, зважаючи на опір олігархічних структур. Саме з цієї точки зору варто оцінювати пропоновані зміни до Конституції.

Пропонована двопалатність Верховної Ради, на жаль, не зміцнює засад національної державності. В Конституцію вводиться термін "регіон", що неминуче тягне за собою зміну адміністративного поділу від областей до регіонів. Вноситься принцип федеративності, що ослаблює соборність України. Повноваження верхньої палати представників нез-

мірно більші від повноважень депутатів від політичних сил. Таким чином політичні сили, які не при владі, значно послаблюють можливості змінювати ситуацію в державі, а шанси опозиції колись стати більшістю різко зменшуються. У свою чергу влада одержує можливість консервуватися шляхом потужного контролю за законодавчим органом. У такому випадку реалізувати захисні функції держави в глобальному сенсі і на соціальному рівні надзвичайно складно. Простіше кажучи, про кроки до національної державності не йдеться.

Володимир ФЕРЕНЦ,
м. Івано-Франківськ

ДЕПУТАТИ БУДУТЬ ПІДНІМАТИ НАРОД І ЗАРПЛАТУ

ПАРЛАМЕНТ

Крім хліба, будуть видовища — опозиція обіцяє акції протесту, яких досі не бачила Україна, але наразі не повідомляє, як все відбуватиметься — щоб влада не вжила запобіжних заходів. Про обіцяний, було, ланцюг єднання, представники трійки — О. Мороз, Ю. Тимошенко, А. Мартинюк (замість тимчасово недужого П. Симоненка), спілкуючись із журналістами, не говорили нічого. Зате втішили присутніх повідомленням, що начебто інфаркт П. Симоненка — це не більше, ніж чутки, і що народні протести переносяться з 24—25 травня на 31 травня — 1 червня. У травні — дні Києва, які політизувати не варто. Акції мають стати альтернативою псевдообговорення президентської ініціативи і, як каже О. Мороз, "матимуть більш широкий суспільний формат".

Трійка вкотре заповнила у своїй монолітній єдності, незважаючи на чутки про внутрішньопозиційні непорозуміння, і на недавній конфлікт у

Після пасхальних канікул Верховна Рада продовжила роботу. Остання у весняно-літньому сезоні сесія позначиться черговими акціями опозиції, кулуарними торгами на тему прощовування президентської реформи і низкою питань соціально-економічного характеру. Прогнози стосовно вирішення останніх далекі від оптимістичних — сумнівно, що мінімальну зарплату незабаром підвищать, а ціна на хліб не зростатиме.

Львові правих і комуністів під час відзначення Дня перемоги.

Тим часом зміни до бюджету не передбачають підвищення заробітної плати, попри те, що відповідний закон вже прийнято і навіть підписано Президентом. Та опозиція наполягатиме, щоб працівникам медичної, освітньої та соціальної галузей підвищили зарплатню на 50 %. Крім того — на проведенні позачергового дня уряду, під час якого обговорюватиметься продовольча безпека держави.

Юлія Тимошенко: "Вже сьогодні імпорту зерна в Україну збільшився в 11 разів, вагу кожного хлібо-булоч-

ного виробу зменшено на 30 %, а ціна на хліб зростає".

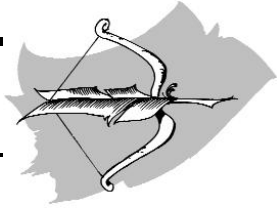
Перший віце-спікер Г. Васильєв обіцяє доповнення до парламентського сценарію — знову порушуватиметься питання про ратифікацію Хартії регіональних мов. Судячи з емоційних коментарів першого заступника, "депутатам все бракує здорового глузду", "скільки можна переносити це питання туди-сюди, від людей соромно"; есдеки наполягатимуть на ратифікації документу жорсткіше, ніж досі.

Л. П.

Фото Г. Оборської

Опозиційна трійка про весняно-літні плани

НАРДЕП АНАТОЛІЙ КЛИМЕНКО: «НЕОБХІДНИЙ ЗАКОН ПРО ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ»

Прикладом масового впровадження державної мови впродовж останніх років стала Дніпропетровщина. Ось лише деякі цифри: із 1029 загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій 797 (або майже 78 відсотків) — україномовні. Для порівняння: за останні десять років ця кількість зросла більш, ніж на третину. Ще майже 120 шкіл — школи двомовні. Водночас область активно поновлює засади української культури, науки, промислового й сільськогосподарського виробництва.

Але над Дніпропетровщиною і понині висить прилеєний колись до неї ярлик ганьби: української мови, мовляв, там немає, там живуть лише національно несвідомі українці... І нам щоразу доводиться мало не виправдовуватися: та ось же вона, шановні, українська мова! Придивіться, прислухайтеся!

Думаю, уже давно настав час сказати про все чесно й прямо. Шановні борці за мову! Давайте не поділяти український народ на національно свідомих і національно несвідомих. Люди, які щороку вирощують 3 мільйони тонн зерна (я кажу про Дніпропетровщину), будують ракети й варять сталь, не можуть бути національно несвідомими: вони працюють на Україну. І ще одне: ніхто не повинен присвоювати собі монопольної любові до України!

2003 рік на Дніпропетровщині оголошений роком Олеся Гончара. І я по-людськи щасливий, що обласна рада підтримала цю мою пропозицію. Дніпропетровщина вже традиційно проводить прес-тижні творчі конкурси, серед яких, приміром, усе більшого значення набуває такий театральний огляд, як «Січеславна». Розвиваються пісенні жанри. Українське слово все більше стає словом рідним.

Час, нарешті, зняти з Дніпропетровської області, й з усіх східних регіонів прибите павутиною тавро громадської неповаги! Бо

у місті Дніпропетровську прискореними кроками триває наступ на українську мову, яка, за переписом, є рідною для 76 відсотків його мешканців.

В обласному центрі ліквідовано дві українські школи: № 95 (Ленінський район) та № 126 (Самарський район).

Ось, скажімо, в 1992 році було відкрито українську школу № 145 (масив Сокіл, Жовтневий район), із перспективою на 1400 учнів. Поблизу біля неї розташована російська школа — № 83. Для цих шкіл, як базові, відкрили два дитячих дошкільних заклади.

Та вже через рік приміщення СШ № 145 намагалися «відбити» представники однієї з національних меншин для свого навчального закладу. Громадськості вдалося

загалом виходить спотворена картина. Західні регіони, мовляв, благородні, налаштовані на українську мову, а в східних живуть якісь невігласи, які й на дух не приймають української мови. А як придивитися пильніше, то «східняки» не такі вже й невігласи: тут і економіка кріпиться, й до української мови ставляться з державних позицій. Україна в нас на всіх одна, досить роздивитися їй на Східну й Західну! Щодо українських шкіл, то тут треба звертати увагу не тільки на їх статистичне зростання. Час бачити й інший показник: кількість учнів, які в цих школах навчаються, і де вони зараз — ці «багатодітні» українські школи.

У селах вони були україномовними й до незалежності. А за останні роки українська мова зробила рішучий крок у міста. Завдяки цьому тільки у нас, в області, державною мовою зараз навчається 74 відсотки всіх учнів, а це майже 350 тисяч дітей. Для порівняння: десять років тому цей показник складав лише 32 відсотки. Наскільки мені відомо, така кількість україномовних учнів є не у всіх «благополучних» регіонах.

Прекрасно розумію, що «вимірювати дітей» відсотками некоректно. Але це та зрима статистика, без якої не обійтись. І тут слід говорити про те, що процес переходу шкіл на рідну мову не простий, часом болісний. Але якщо раніше, будемо відвертими, українізація російських шкіл здійснювалась адміністративним натиском (що, будемо ще відвертішими, викликало протест сотень тисяч батьків, — адже насильницьке впровадження навіть найблагороднішої ідеї симпатій не викликає), то нині з'явилося абсолютну нове явище: впровадження української мови в навчальних закладах має природний характер. Саме ці паростки треба оберігати, вивчати, розвивати! Отож на повен зріст постає питання: а як саме? І ось тут маємо цілу

низку різних проблем. Одна з найбільшочіших, що стосується всіх шкіл України, це та, що в школах катастрофічно не вистачає сучасних підручників. Це зараз проблема, що майже на грані загальнодержавної трагедії! Бо ми прекрасно розуміємо: навчити дитину гри на скрипці без скрипки — не можна. А от навчати української мови без підручників — пробуємо...

Мені боляче, що по-жебрацьки животіють україномовні видання в Києві. Ще гірше в регіонах, яким би ярликом вони не були накриті — західним чи східним. І все це — на тлі інформаційно-економічного вторгнення і засилля російськомовних видань, про що роками або сором'язливо замовчуємо, або робимо вигляд, що такої проблеми не існує. Як і про те, що низка партій і політичних об'єднань, розриваючи на грудях сорочки, з парламентської трибуни клянуться у вірності Україні, а на практиці з усіх сил підтримують і так сильні російськомовні видання. Ми, скажімо, це щодня бачимо на прикладі своєї області. Я не критикую за це ні «Нашу Україну», ні Соцпартію, ні БЮТ, ні інші політичні сили. Врешті-решт, це їхні симпатії і кошти. Але не повинно бути розбіжностей між парламентським варіантом любові до української мови і тією реальністю, що існує повсякден. Є над чим подумати й спільно.

У нас чимало програм, спрямованих на національне відродження України. Виконуються вони по-різному. Є декларативні, є реальні. Думаю, настав час, по-перше, — об'єднати їх в одне ціле, а по-друге, — все, що стосується української мови, виділити в окрему Національну програму державної підтримки української мови. Де передбачити не лише суто наукові аспекти, а виробити окремий пласт практичних додатків. Зокрема, таких, як державна підтримка україномовних засобів масової інформації та інших друкованих ви-

дань Національної спілки письменників і Національної спілки журналістів, державні стипендії журналістам і письменникам, які працювали або працюють в українських виданнях, державне замовлення на твори українських письменників тощо.

Держава Україна повинна подбати про те, щоб працювати в україномовних виданнях було престижно! Поки що цього, на жаль, немає. Поки що пропагандисти української мови залишаються на ринкових задвірках. Трапилося це з різних причин, це тема окремої розмови, але нині той час, коли треба здійснити державний ривок на допомогу українській мові. Так, ми повинні давати можливість розвиватися всім іншим мовам, як це стверджують наша Конституція і Закон про мови. Але безглуздо відсовувати на другий план мову власну, аби вона знезацька не опинилася в меншості. А така загроза є. Сьогодні книжкові ринки України заповнили московські видання. Вони дешевші, мають поліграфічні переваги, з різних причин — вищий художній рівень (і цього не можна не помічати). Але вони ж виконують і свою ідеологічну місію: формують відповідний менталітет тих, хто все це читає. Все просто...

Ось чому, з моєї точки зору, варто запозичити досвід росіян, які прийняли окремий закон на захист своєї мови. І вони захищають її! Не тільки в себе вдома, а скрізь, — в Україні також. Нам просто необхідний Закон про захист мови української! Захист, який повинен увібрати в себе дієву протидію всьому, що заважає або відверто шкодить розвиткові української мови, як-ото американізму, інше сміття. І є триова, що ми дуже швидко матимемо скалічену українську мову. Значить, згодом — скалічену державу, скалічений народ, скалічену націю. Ось чому наші замулені мовні джерела треба очищати спільно.

ГОЛОВА ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ «ПРОСВІТИ» ВОЛОДИМИР ЗАРЕМБА: «Б'ЄМО НА СПОЛОХ!»

порятувати школу. Але поступово в неї відібрали підґрунтя — дитячий садок. Українська школа № 145 почала втрачати набір учнів і занепадати. Зате дитячий садок — база СШ № 83 і сама школа за кількістю учнів почали зростати як на дріжджах. Рішенням Дніпропетровського міськвиконкому № 1420, від 18.07.02 р. СШ № 145 ліквідовано повністю.

ровщини — без коментарів і зворотньої адреси. Але це не анонімка, а витяг із довідника Дніпропетровської єврейської общини, з якого можна дізнатися, що у славному місті, де мешкають 80 % українців, діють: єврейська школа № 144 імені Леві-Цухака Шнеерсона, Єшива (релігійна школа), Єшива Суед, єврейський дитячий садок «Ілана», Хедер (релігійний дитячий садок), жіноче педагогічне училище «Бет Ханс», пансіон для хлопчиків, Єврейський народний університет, а також: Синагога — Дніпропетровська Єврейська релігійна община, представництво фонду «Ор-Авнер — Хабад-Любавич», бла-

фікуєш, як брутальний і нахабний наступ на Конституцію.

Цими днями відбулися батьківські збори СШ № 145. Батьки й самі учні протестували проти подібних дій і зажадали від органів влади припинити дике свавілля щодо знищення школи. Ці вимоги підтримали просвітяни та інші національно-демократичні сили міста.

годинний фонд «Хесед Менахем», дитячий клуб «Цивос Гашем», Єврейський общинний центр, благодійний центр «Бет Барух», прес-центр, ТВ програма «В наше время», видавництво газет «Шабат Шалом», «Геула», Центр охорони здоров'я жінок і т.д. Всі адреси, звісно, називаються російською мовою, робота в цих центрах ведеться теж не українською і не є проукраїнська.

Ось така інформація для роздумів і, якщо хочете, приклад для роботи — не захисної, а наступальної у «місті чавуну і сталі».

ТУРКИ ЗАГОВОРЯТЬ ПО-НАШОМУ

Найбільший у Туреччині університет «Гази», в якому навчається 60 тисяч студентів, включив до своєї навчальної програми курс української мови. У найближчі роки цей приклад мають намір наслідувати й інші вузи країни.

Економічні відносини між Україною і Туреччиною, що збільшуються з року в рік, якнайкраще сприяють вивченню української мови в турецьких вузах.

Викладання цього предмета в найбільшому столичному університеті продиктовано винятково практичними мотивами. «Дотепер усі українсько-турецькі контакти, і політичні, і ділові, здійснювалися турецькою або російською мовою. Але Україна — незалежна держава, у якій законодавчі акти і всілякі документи видаються і готуються, як правило, українською мовою. Тому ми вирішили, що нам потрібні власні фахівці в цій області», — відзначив ректор університету «Гази» Реза Айхан (Riza AYHAN).

Про працевлаштування майбутніх українців тут подбали заздалегідь. Уже сьогодні більшість студентів цієї спеціальності мають запрошення на роботу від турецьких фірм, що орієнтуються на український ринок. Уже цього літа кілька навчальних груп пройде лінгвістичну практику в Україні.

От що думає про нововведення студентка університету «Гази» Гюзель: «Україна — наш сусід. Ми хочемо з нею дружити!»

Однак вивченням української мови освітнє співробітництво між нашими країнами аж ніяк не обмежується. Швидке економічне зближення України й Туреччини потребує взаємного визнання документів про вищу освіту. Ольга Чубрикова, третій секретар посольства України в Туреччині: «Дипломи Київського політехнічного інституту з 2002 року почали також визнаватися в Туреччині автоматично без здачі додаткового іспиту».

Для Туреччини визнання українських дипломів означає можливість залучення в економіку країни випускників українських вузів, якість підготовки яких тут оцінюють дуже високо. А для України — це шанс просунути на міжнародний ринок свій інтелектуальний і науковий потенціал — головне багатство розвинутих держав у новому сторіччі. Багатство, яким українців, на щастя, Бог не обділив.

На жаль подібного підходу до своїх сусідів немає в росіян, для них усі оточуючі повинні вивчати лише їх мову. Невже «велика нація» має «малу потугу інтелектуального розвитку» та «мовний дебілізм»?

Майдан-ІНФОРМ

ВІКТОР КОРЖ: «ЗАЗДРИВ Я ТІЛЬКИ ВІЛЬНИМ ХМАРАМ І ПЕРЕЛІТНИМ ПТАХАМ...»

Поет Віктор Корж для мене здавна загадка. Його вірші ми, школярі, вивчали на уроках «Літератури Придніпров'я». Дев'ятикласницею, обожнюючи поезію, я купила в міській центральній книгарні тоненьку збірку В. Коржа «Зелені камертони» (вона коштувала тоді 19 копійок), яка й сьогодні стоїть у моїй бібліотеці, і стала вже своєрідним раритетом. І з того далекого, 1968 року помічено знаком оклику як у книжці, так і в моїм серці кілька його ліричних поезій, такі як: «Балада про спадщину прощання» —

*Позлітались птиці — чорні блискавиці,
Посмутніли птиці од осінніх гнізд,
Повсідались птиці побіля криниці,
А стара криниця — повна сліз...*

А ще в цій тоненькій книжечці автор розмовляв із осінню як із царіцею, живою панною, що володіє скарбами найдорожчими:

*Принеси мені, осене,
спалахів пізнього глodu,
Тих кривавих коралів,
що зріють в моєму краю,
Тих червоних скарбів,
що й не снились шляхетному лорду,
Ні хмільному од снів золотих королю...*

І ми, інтернатські діти, читаючи ті рядки, почувалися такими багатими, бо виходило, що ми володіємо всіма тими скарбами, не грішми, не перспективами влаштованого життя, а «гіркотливими димами у задумливо-тихих садах», тим «смерком пожежного саду», тими «коралями глodu».

Осіннь 1968-го була милосердна до нас, прихильників Коржевої поезії, бо поета було запрошено в нашу школу, на творчий вечір. І ми слухали живе слово живого поета, в якому було і веселощів (молодий був, 30-літній, і дуже-дуже вродливий), а ще більше смутку, журби, жалю. Це пізніше, з роками, я збагнула по-справжньому, що означав для нашого міста той вельми буремний 1968-й рік, рік виходу роману Олеся Гончара «Собор», його цькування й заборони, рік написання «Листа творчої молоді Дніпропетровщини», арешту Івана Сокульського — рік подій, що означали сумний кінець хрущовської відлиги, і їх Віктор Корж відчув на своїй шкірі. У нього був рік свого бунту, — 1966-й, коли він так знаменито й для себе «необачно» виступив на V-му з'їзді письменників України на захист української мови в Україні. Про це згадував у своїх щоденниках О. Гончар, це зафіксовано у спогадах сучасників, зокрема, у книзі В. Я. П'янова «Визначні, відомі й «та інші...» Автор цієї книги пише: «Згадується, якою бурхливою була реакція делегатів і гостей з'їзду на виступ молодого, талановитого поета з Дніпропетровська Віктора Коржа. Він схвилювано розповів про мовну ситуацію в Придніпров'ї, насамперед в обласному центрі, де з дня в день відчуває себе чужинцем, бо, коли заговорить будь-де українською мовою, на нього дивляться як на іноземця. Свій виступ він з особливою пристрасстю закінчив словами «інтернаціоналу», які майстерно вмонтував В. Маяковський у свою мужню поезію «Борь України» українською мовою: «чуєш сурми заграли, час розплати настає...»

Боже, що творилося у сесійній залі Верховної Ради, де проходив з'їзд! Приголомшені змістом виступу, особливо ж останнім акордом, присутні якусь мить мовчали. Панувала гнітюча тиша. Потім, як за велінням диригентської палички, всі бурхливо заплескали в долоні. Під час перерви одні кинулися обіймати й тиснути В. Коржеві руку, інші з відстані схвально його виступ поглядом, а були й такі, що сторонилися і відверто його засуджували. Секретар Дніпропетровського обкому партії Пащенко спершу було онімів, а коли отямився, то кипів од злості, став вимагати пояснення: чому це Корж не почував у відведені для дніпропетровців готелі? Чому не порадився, як і що казати, адже представляє усю делегацію, зрештою, хто йому «підсунув» текст виступу? Тексту того виступу Віктору Коржу ніхто не «підсовував». Те, що людині болить, саме проситься і лягає на папір. Він його написав сам...

Сьогодні поет Віктор КОРЖ, автор десяти збірок поезії, лауреат премії ім. А. Малишка та обласної премії ім. Г. Петровського, щойно нагороджений Почесною грамотою Міністерства культури України і медалью Міського Голови Дніпропетровська «За заслуги перед містом» до свого 65-річчя — мій співрозмовник. Багато накопичилося запитань до нього. Отож, інтерв'ю, зіткане зі шматочків розмов у жовтні 2002-го та у квітні 2003 року.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, повернімося у 60-і роки. Ви належали до тієї епохи не тільки віком, але й змістом своєї творчості і громадської поведінки, що для Вас означає поняття «шістдесятник», про яке так багато сьогодні дискусій, добрих і злих міфів? Чим обернувся для Вас Ваш виступ і «час розплати», який за ним прийшов?

В. К.: Я — абсолютний шістдесятник, хоча й дещо був припізнився. Бо шістдесятники — то були І. Драч, М. Вінграновський, Ліна Костенко, але регіони відставали, трохи затримувалися, років на три, бо ми в Києві не жили. Але відлуння йшло, і коли Хрущов почав закручувати гайки, і після Хрущова, коли громили вже «Собор», в нас ще процес «вільнодумства» тривав. Я надіслав тоді листа О. Гончару з підтримкою його роману. А ще С. Завгородній писав йому про підтримку.

До нас у квітні 1968-го, саме у дні «Празької весни» надійшла партійна вказівка провести терміново звітновибірні збори в нашій письменницькій організації, очікувалися нагинки, планували засудити роман «Собор». Ох, із тими зборами було стільки мороки! Івана Сокульського тоді затримали чи навіть заарештували, щоб він не зміг на них потрапити. А мене так просто серед ночі забрали з дому, машиною облвоєнкомата за рішенням облвоєнкомату, друга секретаря обкому О. Ватченка, і кудись повели. По дорозі мені дозволили скористатися телефоном, і я потелефонував голові письменницької організації С. Завгородньому і сказав йому, що мене кудись везуть і я не зможу бути на зборах. Мене привезли у Верховцеве на навчання з цивільної оборони. Моя дружина почала добиватися, щоб мене відпустили, і їй вже через два дні сказали, що можете його, мовляв, забирати, він нам не потрібен. Отже, «ім» конче треба було мене затримати і не допустити до зборів саме у той день під будь-яким приводом. Отож, ні М. Чхана, ні В. Чемериса, ні мене туди не пустили. С. Завгородній віз ті збори, теж лаяв роман «Собор», бо так треба було. А пізніше сказав мені, «я мусив так говорити, але Олесь Терентійович мене зрозуміє». Ф. Залата та О. Билинов громили «Собор» найдуше

за всіх. В той день обрано було саме Ф. Залату головою правління нашої письменницької організації...

А на тих вчєннях з цивільної оборони була ціла комедія. Оголосили, мовляв, уявімо, що на СРСР скинули атомну бомбу. І нас у протигазах повезли на завод «Вторчермет». Замкнули учасників навчання у заваленому бункері, а ми повинні були розгрібати тих людей, пилюка, галас, дівчата з носилками. Моя роль була — журналістка, передавати начальству інформацію про події. Не все ладилось, зламався скрепер, і ківш, який мав розгрібати землю, завис. І неможливо було рятувати машиною. Надійшла команда: відкопувати руками. І сміх, і гріх. То був кадрований полк цивільної оборони.

Л. С.: Отже, Віктор Корж був вільнодумцем у 60-ті, бунтував він і наприкінці 80-их. Але, так би мовити, зовсім в іншому напрямку. Два Ваші доленосні виступи з трибуни письменницьких з'їздів у багатьох і досі у пам'яті. Але у перебудовні роки, розказують, що Ви нібито закликали: «Комуністи, виходьте з окопів!» Можна почути нарікання сучасників, що «Коржа зламали». То що ж стояло між цими двома Вашими «бунтами»?

В. К.: Та ні, то вже легенди. На з'їзді письменників я виступав лише раз, у 1966-му. А вдруге то було так. Станіслав Гуренко згукав на нараду до Києва, здається в 1990-му, письменників-комуністів, які не склали партквитки. Багато ще там було нашого брата, але Івана Драча, мого любимого Степана Пушика вже там не було. Напередодні я написав вірша «Відступники, здавайте партквитки» і присвятив його одному місцевому дніпропетровському негіднику, якому я колись давав рекомендацію до партії, а тепер він палив демонстративно свій квиток. Мій вірш був у тому сенсі, що ви, мовляв, прагли кар'єри з допомогою партії, так тепер вже бути в ній не престижно. Вірша було надруковано у «Дніпрі вечірньому», його передрукувала газета «Радянська Україна». І от несподівано для мене Гуренко зачитав цього вірша на тій нараді. І я опинився у дурній ситуації. Бо мої улюблені друзі і вчителі вже з партії вийшли. А тоді, на нараді, я говорив про те, що не треба розколювати Спілку письменників на комуністів і не-комуністів і саме в цьому сенсі проголосив своє (гончарове, з «Прапорносців»): «Гуртовий канат, письменники, тримайте!». А злі язики вже перекучують, що Корж нібито закликав єднатися комуністів.

Л. С.: Серед Вашої лирики найвищих зразків попереду стоять і вірші, пробачте, «паровози». Вікторе Федоровичу, поділіться, будь ласка, своїми думками про цей період Вашого життя: з кінця 60-х до кінця 80-х, які дехто пов'язує з «конформізмом Коржа». Ви були у фаворі й багато хто заздрив Вам, Вашому талантові, забезпеченому життю. А як Вам жилося-дихалося в більшовицькій клітці? Чи совєцька влада Вас залякувала, чи намагалася підкорити служінню ідеологічним канонам соціалізму-ленінізму, чи спокушала посадами, закордонними поїздками, високими гонорарами за видані книжки?

В. К.: У 1966-му я працював старшим редактором республіканського видавництва «Промінь». Після того пам'ятного виступу на V-му з'їзді Спілки письменників у Києві я повернувся, і мені сказали «ти мусиш себе засудити публічно». Я відмовився. «Тоді, — кажуть, — пиши заяву». І звільнили

з роботи. Я був безробітний і жив на гроші моєї дружини. Пізніше мені зробили, так би мовити, напівреабілітацію. Дозволили працювати в профспілках. Була така ланка по роботі з обдарованою молоддю. Я там навіть дві грамоти отримав. І ось у переддень 50-ліття Олеся Гончара він мене по телефону запросив до Києва на власний ювілей. Я попросив за свій рахунок відпустку, залишив заяву і поїхав. У Київській філармонії був урочистий вечір О. Гончара, а увечері ми з С. Завгороднім були запрошені на банкет до ювіляра додому. А коли я повернувся до Дніпропетровська, мене звільнили з роботи. Отже, я знову став безробітним.

Через якийсь час «вони» потихеньку почали зі мною гратися у піддавки. Секретар з ідеології обкому А. Я. Пащенко — він став потім головою Держкомвидаву, це він мене повернув до роботи у «Промінь». І я пройшов увесь шлях-кар'єру від простого редактора до завідувача редакції художньої літератури. Секретар обкому партії М. Задоя був добрий чоловік, «афганець». Це він сказав: «Поет Корж має жити, щоб йому видно було Дніпро». Так я отримав свою квартиру у престижному районі міста.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, саме цей період Вашого життя називають успішним, і говорять, що «Коржа зламали». Ви багато видавалися, були членом КПРС...

В. К.: Вони мене прийняли у партію, бо їм треба було якось приборкувати бунтівників. А мені треба було визначитися і я свідомо вирішив прийняти їхні правила гри, щоб зберегти себе. Так що я став членом КПРС добровільно. Потім я був обраний членом райкому партії, членом міському партії, і нарешті — членом обкому партії. Ходив на пленуми, брав участь у прийнятті рішень. І то перед самим путчем ГКЧП я став членом обкому партії. Я жартую, що якби не ГКЧП, ще б трохи і я став би — секретарем обкому. А після путчу, до речі, негарно з нами поступили. Не збрали нас, нічого не сказали, не попросилися. Ми прийшли, а «обком закрито». Я зрозумів, що вони багато накрали, вже стільки накрали, що спокійно могли утікати, їм було не до рядових членів КПРС, не до роз'яснень.

Але я їм не прислужував. Я там був лише присутній. Я виступав у питаннях, пов'язаних з літературою. Я казав, що треба видавати поета В. Сіренка. І саме він чомусь говорив потім, що «Корж продався комуністам».

Л. С.: Чи відчували Ви себе підневільним у творчості в совєцьку пору?

В. К.: І в совєцьку пору я був вільний. Усі мої вірші, і «паровози» мої завжди писав не під багатом. Бо знав закони видавничої політики. Тому хитрував — писав паровозики. Не потрапити до ювілейної книги, наприклад, до 50-річчя компартії — це означало б, що тебе, як поета, немає. Отже, я старався бути. Там, у тій книзі, є і поети Б., і Д., і В., і О. А Голоти там немає, і Сокульського немає. То було ніби соцзмагання, хто краще похвалить компартію. Як у казочці про дівчинку, що мала повну пелену цукерок, і коли діти просили в неї

Віктор Корж у світлиці Олеся Гончара

солодоці, вона відповідала: дам тому, хто мене дужче похвалить. Я пишу зараз книгу "Як ми славили партію", відверту книгу, почитаєте потім.

Л. С.: Ви були тоді "виїзним" і побували в кількох країнах. Розкажіть, будь ласка, про Вашу поїздки до Сполучених Штатів Америки у 1978 році.

В. К.: У цю поїздку мав, узагалі-то, Б. Олійник їхати. А він уже бував у США, тож відмовився і сказав, нехай Корж поїде. До складу делегації належали передовики виробництва, вчителі, заслужені доярки, а з письменників нас було тільки двоє: І. Драч і я. Мета поїздки була — зустрічі з діаспорою і пропаганда щасливої радянської України. Тодішня українська діаспора в США була розколота на дві групи: на прорадянську і націоналістичну, що не сприймала совєцького режиму. Ми їхали, звичайно ж, не до націоналістів, а до Петра Кравчука. Він сприймав радянську Україну. Він був редактор газети і належав до так званих "прогресивних" українців. Там траплялися комічні ситуації. У Вашингтоні, хто був там, знає, є два пам'ятники Тарасу Шевченку — одного поставили "націоналісти", а другого "прогресивні". Ми, як агітатори з СРСР, за регламентом поклали квіти тільки до "прогресивного" Шевченка, а я наполягав, щоб поїхати з квітами і до того, другого, "націоналістичного" монумента Кобзарю.

Відступ перший, сумно-роздумливий: Остання книжка поезій В. Коржа вийшла ще наприкінці 80-х років. Через брак власних коштів (фінансові збереження В. Коржа, його гонорари "зеорили" у 1991 році, як у більшості громадян, що тримали гроші в ощадних банках), не було видано жодної книжки під сучасну пору. І це велика прикрість і несправедливість. Його студентам, колегам по кафедрі і невеликому колу поетів відомі нові тексти поета, в яких він залишається філософом, пильним спостерігачем часу й вічності, майстром художньої деталі, взагалі живого красивого слова, а також бунтарем, як-от у великій сучасній поемі "Еней в Січєславі".

Л. С.: Вікторе Федоровичу, як вам пишеться-працюється нині? І як воно сьогодні, з тією волею? Вже немає ідеологічної цензури, і я знаю, що Ви пишете бунтівливі вірші й сьогодні. І чому ви не даєте їх друкувати, хоча редактори "товстих" літературних журналів, просять Вас про це. Тож інтерес до Віктора Коржа не минув. Я свідок тому, бо часто передавали вітання Вам і розпитували мене про Вас і в Києві, і у Львові Ваші друзі та колеги по перу.

В. К.: Свобода і воля — якщо у письменника в душі вони є, жодна влада не може їх відібрати. Тут я стою на засадах Сартра. За Сартром — ніхто не встановлює художникові законів творення. Він не може бути заангажований. Він сам обирає свою позицію. Життя — це Ніщо, із якого треба вибрати скорби. Художник обирає свою коштовність — власну художню модель світу. Сприймаймо його як незаангажованого. Василь Стус писав і за ґратами. Але я не Стус, не Прометей, я боюся замкненого простору, я б у тюрмі загинув... Чому я не друкуюся? Бо немає сенсу друкуватися, коли потік маскультури задавлює публіку. Я знаю, що я надрукуюся, а до свідомості читача моє слово не дійде. Бо читач нашіпгований засобами масової інформації, а там поезії немає. Усіх поглинув віртуальний світ телебачення, насильничий кінопродукції. Вірші все одно не прочитають. Так навіщо друкуватися? Що нам залишається? Писати для елітарного читача. Для читань перед друзями. Обмінюватися з колегами візитними картками творчості.

Л. С.: У році 1966-му Ви критикували мовну ситуацію в Придніпров'ї. Ми живемо вже в іншому часі, в іншій, нібито своїй, українській державі. І що ж? У вересні минулого року Дніпропетровська облдержадміністрація сукупно з обласною, мабуть, втомившись від українізації, написали Звер-

нення до Президента з ініціюванням проведення всеукраїнського референдуму про надання російській мові статусу державної. І понад тисячу чоловік проголосувало "за". Наші письменники написали Відкритого листа до Президента з осудом такого ініціювання. Віктор Корж не підписав того листа. Дошкульне запитання, Вікторе Федоровичу: чому? Чи Ви вважаєте, що українська мова більше не потребує Вашого захисту?

В. К.: Я з Вами солідарний сповна, і з усіма думками новітнього "Листа письменників Придніпров'я", але здавна маю відразу до колективних підписних листів, і вважаю, що можу висловити свої думки індивідуально. Я це роблю у своїх віршах, у студентських аудиторіях.

Л. С.: Ви неодноразово застерігали мене від участі у громадських акціях опозиції, від участі у виборчій діяльності, наприклад, як довіреної особи народних депутатів С. Хмари чи Д. Чобота, зауважували, що письменник не повинен "лізти у політику". Пізніше, читаючи і Д. Чобота, і С. Хмару, Ви перейнялися їхніми радикальними ідеями і пристали практично їх однодумцем. Потім знову помічаю Ваші вагання. У них відбивається якась Ваша постійна внутрішня і, здається, болісна для Вас самого суперечливість. То, як усе ж, на Вашу думку, бути письменникові, поетові, коли наш час сповнений вельми драматичних колізій, які ведуть до деукраїнізації України: зануритися сутю в естетські рефлексії, відокремитися уявою від реального й жорстокого буття, чи все ж таки — йти у вир дійсності, бути активним громадянином, виборювати справді незалежну державу? Адже Ви самі пройшли цей шлях, і мали б зрозуміти тих, хто сьогодні "не боїться".

В. К.: Моя дитино, саме тому, що я пройшов цей шлях і побував між такими жорнами й у таких лещатах, то й радив би поетам лишатися у поезії, тобто говорити мовою образів, і не обпикатися політикою. Поет мусить замкнутися у свою "вежу зі слонові кістки" і творити. У таких вежах завжди сиділи великі, і ніякі навуходоносори і сарданапали, калігули і чінгісхани, сталіни та гітлери не могли нічого зробити з їхнім словом. А ті, що сиділи у вежі, дивилися на тиранів з гординою, з презирством. Фізично їх могли нищити, але Слово поета незнищенне. Дух художника вільний і ніякі політичні завихрення не мають збити велич його духу. Хоча політичні реалії мусять у його творах, безперечно, відбиватися. Саме жалюючи вас, застерігаю — не ходіть по мітингах, поети. Ваш головний Божий дар — творити образи. Пишіть, з гонорами чи без гонорарів, бо поет не писати не може.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, що для Вас алкоголь? У часи застою, за згадкою нашої землячки, поетеси Любові Голоти, панувало серед пишучої братії прислів'я: "З ранку випив — цілий день вільний." У тому сенсі, що випив і ... подолав страх перед КДБ, вільніший писати, що думаєш, а не те, що треба. Алкоголь — тоді, і алкоголь — тепер? То засіб сховатися від тяжких думок і каяття за якусь свою провину? То спосіб відкрити глибини шари власної підсвідомості, необхідні для творення поезій? Чи просто чоловіча звичка, фізична насолода (чи згуба) для організму?

В. К.: Алкоголь для мене — як для Карлсона варення. Мені треба випити чарку. Я не валятимусь під тином, але тонус буде. Моторчик закрутиться. І тоді я, як Карлсон, літаю. Є внутрішній біль, фізичний — болячки, про які я нікому не хочу розповідати, і душевний. Чаркою можна приглушити біль і жити далі.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, Ви були дуже вродливий, та й зараз Ви, як то мовиться, інтересний мужчина, полюбляєте ви-

глядати елегантно, носите шовкові шарфи, тонкі носовички. У Ваших поезіях читача чарує витончена інтимна лірика. Зрозуміло, що Ви багато кохали. Ви й зараз лицар нірвоку. От позавчора, на Ваш день народження, 65-річчя, Ви через високий тиск, що аж нога віднялася, не з'явилися на роботу, а вже сьогодні, коли ногу попустило, після закінчення наукової конференції несли київську гостю Нілу Зборовську на руках по коридору аж на кафедру... Я не прошу Вас оголосити свій донжуанський список, і все ж таки, поговорімо про Ваше ставлення до жінок.

В. К.: Моє ставлення до жінок традиційне, аж тривіальне — як у кожного чоловіка. Я їх обожнюю, і завжди відповідав на любов. Насильником ніколи не був, а от інтимних пригод було достатньо.

Відступ другий, інформаційний (квітень 2003): Ми сидимо у світлиці імені Олеса Гончара, на 9-му поверсі головного корпусу Дніпропетровського Національного університету. В. Корж сьогодні — доцент кафедри української літератури, а ще два роки тому, і дванадцять років поспіль він очолював цю кафедру. Його лекції, особливо про Тараса Шевченка, вже стали легендарними. Коли Корж говорить про Кобзаря, в аудиторії панує повна тиша. До нього приходять студенти на консультації, пишучи курсові та дипломні роботи. Юні обдаровані юрмляться довкола відомого поета, керівника літературної студії "Поетична школа Віктора Коржа", зі своїми поетичними опусами. Корж — Метр, і його благословення в країну Поезії, як і рекомендація для вступу до Національної Спілки письменників багато важать. Десятки добрих поетів "пройшли через Коржа", або, як у нас жартують, через "Плавки" Коржа (саме так називалася літературна студія при металургійному заводі, якою керував поет у 70-і) і отримали його схвалення. Варто зауважити, що доброта і доброзичливість Віктора Коржа до інших поетів не має меж, і заслуговує на особливу подяку. Таким ставленням рідко хто відзначається серед письменників. Все більше самозакханості, заздрощів, ревнощів, нещирості. Тож наступне запитання до поета.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, Ви для багатьох — класик української поезії, а хто ж Ваші автори-теми? Яким Вам бачиться сучасний літературний процес в Україні? Чи можна погодитися з твердженням, що поезія як жанр вичерпала себе? Чиї молоді імена для Вас звучать вірогідно і перспективно у XXI столітті?

В. К.: Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко — зорі найпершої величини завжди сяяли в моїй душі. Звичайно, А. С. Малишко для мене авторитет, а у світовій поезії — Шекспір, як не дивно, поет В. Гюго, також Верлен, Бодлер. На жаль, я читав їх спершу лише у російських перекладах. А от М. Лукаш, Д. Павличко, Борис Тен зробили подвій, переклавши світову класику на українську. Прекрасні інтерпретатори світової поезії. Все це було мною прочитано і систематизовано. Перед від'їздом до США я перечитав американців, усіх. Вінграновський — Бог для мене. Був і залишається. "Сікстинська мадонна" — це Божественна поезія (читає напам'ять).

Драча, Павличка люблю. Романа Кудлика — всіх моїх ровесників, Романа Лубківського, не знаю, правда, що він пише зараз. Володю Коломійця люблю. Шістдесятники мов квіти тоді понаростали з-під землі. Борис Нечерда... Назвати всіх неможливо, боюся когось забути. А ще Любов Голоту люблю. Цікаво мені, як пише Павло Вольвач.

Оця "Антологія поезії ХХ століття" (упорядник Ковалів), мені ця поезія симпатична, але це зовсім інша техніка. Я читав у передмові Медведя до поезії Семенюка, мовляв, "виходить за межі тексту". Як це? Я не розумію. Я знаю КОНтекст, ПІДтекст, НАДтекст, ІНТЕРтекст. Але як можна перебувати поза межами тексту? Це якесь нове володіння. Як це, стоять

на берегах свого тексту-вірша? Я цього не навчився. Вони навчилися. Там щось є. Але я так не вмію...

З дніпропетровських поетів — Лесью Степовичку зачитав би до дірок, якби можна було. Тобі ж не боляче? Тебе я читаю. Люблю поезію Шкляра і Старченка. З російськомовних поетів — Андреева. Я відкрив для загалу й для себе поета Ростислава Маменка. Його проста творча манера у стилі картин Катерини Білокур, Піросмані. Це не примітивізм, це спроба бути зрозумілим невідготовленому читачеві. Спосіб дитинного осягнення світу.

Відступ третій, філософський (жовтень 2002): Ми розмовляємо з поетом Віктором Коржем серед розкішних кленів і ясенів, що приречено скидають золотаве вбрання на піщані схили Дніпра. Парк Шевченка, де Віктор Федорович вечорами прогулює свого кумедного беззубого чорного песика, карликового шнауцера з відомим ім'ям Антей. Високий, кремезний, розважливий Корж і малий, вертлявий, з розплатаною борідкою Антей. У кишенях в Коржа, як завжди, повно хліба, і він дістає його звідти і кришить на траву. Потім довго тішитися різноколірною зграєю голубів, які жадібно хапають крупніші крихти і туркотять до них любовно, а вони до нього. Описля налітають сіренькі горобчики і докльовують негордо дрібніші крихти.

І все ж таки, зовні щаслива картинка злиття Коржа з усім живим не відбиває повної суті його суперечливої, неспокійної, складної, подекуди аж химерної душі. Не все так просто. То для Пушкіна "унылая пора" була скарбницею високого натхнення. От і я традиційно милуюся меланхолійним декадансом осені, а Корж бурмотить, що ця пора для нього завжди пов'язана з затмаренням душевним. І справді, стан духу Маестро буває вельми нерівним. Потелефонувавши, можна нарватися як на ласку, так і на бурхливий гнів. От і це інтерв'ю перервалося було аж на півроку.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, а чому — депресія? Ви ж так раніше любили й оспівували осінь? І коли ж тоді писати, як не восени?

В. К.: Я народився у квітні, я — квітневий спалах. Темпоритм мого життя такий, що коли скорочується день, я починаю втрачати снагу. Осінь сезонна резонанс з осінню мого життя. Я осінь люблю, як красуню. Але добре мені весною. Найтяжчі дні закінчуються для мене 22 грудня, — у найкоротший день і в найдовшу ніч. Тисне густа пітьма. А потім поволі дні стають довшими і мені стає легше дихати... Я люблю осінніх жінок.

Це — особлива насолода, примружена вивірена краса, що присвячується тільки тобі.

Л. С.: Чи Ви часто почувалися щасливим?

В. К. (втомлено): Пишіть про мене як про людину, котра любила життя, хоч його і добряче сплюндровано було політичною маєютою. Я мріяв стати егерем, жити у лісі, захищати тварин. А пішов у філологію захищати словом усе живе. За усеньке життя я вбив зо двадцять комарів і зо три оси, які вже надно мені докучали. А більше я не винува- тий ні в чому.

Я набрав багато помилок. І випив за життя багато меду і багато гіркоти. Мій вік залишився у ХХ столітті. Я був художник і писав про те, що відчував. А заздрихав тільки вільним хмарами і перелітними птахами. Адже перелітний птах — то символ необмеженої свободи. Він — вільний, і я заздрихав необмеженій волі, бо за переконаннями я — анархіст. Завжди любив Нестора Махна. Боляче було бачити його в ролі придурка у колишніх совєцьких фільмах.

Л. С.: Вікторе Федоровичу, прошу Вас, не говоріть про себе в минулому часі, Вам 65 років — але Ви ще не довозжител. Он письменники доживають і до дев'яност, майже до ста років, чого ж і Вам від щирого серця бажаю.

В. К.: Дороженька моя, довголіття — не нагорода, а покарання. Час краде друзів, краде молодість, сві-

жість, безпосередність почуттів. Я не один раз уві сні вже розмовляв із Богом, він навіть кликав мене до себе. Скоро прийде мій день і я прилучусь до лелечого чи журавлиного гурту, може, вони мене приймуть за свого. А може, почнуть клювати. Тоді я полишу гурт і полечу сам. Але, нарешті, буду вільний. Людство довго житиме, але для мене то будуть мої останні небеса. Де я буду вільним як ніколи. Земне життя — це чистилище, випробувальний майданчик. Ти вибираєш свою долю на землі й від тебе залежить, куди потрапиш далі, до раю чи в пекло.

Л. С.: Шановний Вікторе Федоровичу, дякую Вам за наші осінні і весняні розмови. Чого б Ви побажали на прощання читачам "Слова Просвіти"?

В. К.: Насамперед хочу сказати, що "Слово Просвіти" — то не просто газета, а в сучасних умовах нечитання та інтелектуальної збайдужілості — справжній консолідуючий кур'єр української культури й національної свідомості.

А читачам тижневика я зичу знати сляиво рідного Слова, відроджуватися й воскресати в цьому благословенному сляїві нашого Слова. Не забуваючи ні на мить, що це — дар воскреслого Бога, історії, предків. Тому що найбільше покарання Боже — одібрати дар мови. Не дай Бог нікому це пережити! І ось такий мій вірш на прощання:

Я натомився долею земною,
в душі ж квітневий спалах
останні небеса сяють
наді мною,
в свої глибини звучать останні
небеса.

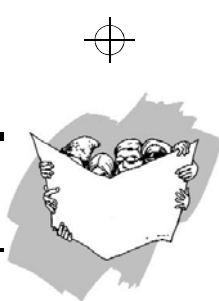
Дзвенить, бринить весняною
струною
вся неповторна всесвітня
краса —
останні небеса сяють
наді мною,
в свої глибини звучать останні
небеса.

Мої літа вже стали давниною,
в них кожна мить немов
тремка роса —
останні небеса сяють
наді мною,
в свої глибини звучать останні
небеса.

Я оджуривсь зорею не одною,
і серце жалить жаль,
немов оса —
останні небеса сяють
наді мною,
в свої глибини звучать останні
небеса.

Мелодіє, не будь мені сумною,
тобою моя юність воскресла —
Останні небеса сяють
наді мною —
за чорним, за туманом-далиною
вони лише мої —
Останні небеса...

Спеціально для газети "Слово
Просвіти" інтерв'ю з поетом
Віктором КОРЖЕМ узяла поетеса
Лєся СТЕПОВИЧКА
Витинанка Ірини КУЧМИ

ВИ І «СЛОВО ПРОСВІТИ» АНКЕТА ДЛЯ ЧИТАЧІВ

Ну от, невдовзі станемо на межі півріччя, відповідно наблизившись до вічності. Тому що не тільки ми, журналісти, а й ви, наші шановні читачі, котрі поріднилися зі «Словом Просвіти», відміряєте час життя черговими числами нашого тижневика. Нашого спільного тижневика. Сказати б навіть краще — вашого! Бо газета без читачів неможлива, бо саме ви, читачі, доформовуєте, дозбагачуєте, дорозвиваєте нашу спільну щотижневу газету.

У цьому твердженні — жодного перебільшення, жодного підлабузництва чи кокетування. Бачите ж бо, на наших шпальтах, скільки місця надаємо вашим листам, пропозиціям, висловлюванням. «Читацьке віче», «Газета і ми», «Суспільство і ми», «Економіка і ми», «Наука і ми» — все це розповіді читачів і про читачів, про наші спільні переживання на одну архіважливу тему: «Україна, любов до неї і відповідальність за неї».

Саме ця відповідальність рухає нами і вами, шановні наші читачі, не дає спокою та впину в нашій спільній роботі. Хочемо бути ближче до вас, хочемо краще познайомитись і тісніше співпрацювати. Тому, як завжди перед межею півріччя, звертаємося до вас із проханням відгукнутися на нашу анкету.

1. Розкажіть про себе (ім'я, освіта, професія, належність до «Просвіти») _____

2. Як і коли Ви стали нашим читачем:

- ☐ постійний читач (передплата, купуєте газету).
☐ разом із Вами газету читає сім'я (кількість людей _____).
☐ Вам знайома підшивка в бібліотеці (просимо відгукнутися бібліотекарів і розповісти про попит на газету).
☐ читаєте час від часу.
☐ Вам потрапили до рук кілька чисел.

3. Ви рекомендуєте своїм друзям передплатити «СП»? Ви наш пропагандист і симпатик? Як організувати спільну передплатну кампанію? _____

4. Коротко характеризуйте тижневик:

- назвіть улюблені рубрики _____

 • стиль газети (назвіть авторів) _____

 • Чи задовольняє Вас глибина аналітики, проблеми, адресність публікацій?
 • Виставте оцінки за оформлення верстку _____, фотографії _____.
 • Що нам вдається найкраще? _____
 • Чого бракує? _____
 • Від чого слід відмовитися? Не соромтеся бути різними.

5. Коли б редактором були Ви, то _____

- У Вашому селі, місті, області є теми, які слід негайно висвітлити у «Слові Просвіти». Назвіть їх _____

 • Ви знаєте авторів, яких треба залучити _____
 • Персоналії, які доконечно мають з'явитися на шпальтах «СП» _____

 • Ви б докорінно змінили тематику газети на _____

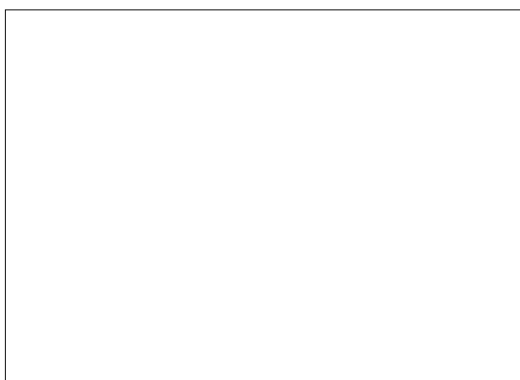
6. Чи продовжите передплату на друге півріччя 2003 року? Якщо ні, то чому? _____

7. Ви потребуєте спонсорів для передплати на тижневик і надсилаєте нам своє прохання про це _____

НАС ЧИТАЮТЬ:

діти

закохані й рокери

юний орел та есдеки

зірки політики й шоу-бізнесу

та всі, хто козацького роду...

Фото О.

Приєднуйтеся!

СЛОВО

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка.

Регістраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
 Шеф-редактор Павло Мовчан.
 Редакція: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
 А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ющук.
 Комп'ютерна верстка:
 Ірина Шевчук, Олег Бесський та Іван Сак.

Адреса редакції: Завулок Музейний, 8, Київ-1,
 01001.
 Тел./факс 228-01-30. E-mail:
 slovoprosvity@ukrpost.net
 http://www.prosvita.com.ua
 Передплатний індекс 30617.

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає.
 Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.